

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

IEVA NAVICKAITĖ
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

AKCININKŲ TEISIŲ APSAUGA EUROPOS BENDRIJOS TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lektorius;
Rimtis Puišys

Konsultantas –
Socialinių mokslų daktaras,
Docentas;
Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2006

TURINYS

SUTRUMPINIMAI	4
---------------------	---

IVADAS

1. Temos aktualumas ir problema.....	5
2. Darbo mokslinis naujumas (temos ištyrimo lygis).....	5
3. Baigiamojo darbo reikšmė.....	6
A) Teorinis aspektas	6
B) Praktinis aspektas.....	6
4. Baigiamojo darbo tikslas.....	6
5. Uždaviniai	7
6. Tyrimo objektas, dalykas	7
7. Darbe vartojamos sąvokos.....	7
8. Hipotezė	8
9. Empiriniai ir teoriniai metodai	9

DĖSTOMOJI DALIS

1. BENDROJI DALIS

1.1 Nuosavybės teisė į akcijas- bendrovės akcininkų turtinių ir neturtinių teisių pagrindas.....	10
1.2. Bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros valstybėse narėse. Kiek plati yra akcininkų galimybė įtakoti bendrovės valdymą?	12
1.2.1. Vienpakopė bendrovių valdymo organų struktūra- akcininkų įtaka lengvai gali tapti ribota ..	14
1.2.2. Dvapakopė bendrovių valdymo organų struktūra- tik netiesioginės akcininkų įtakos valdybai galimybė.....	14
1.2.3. Mišri bendrovių valdymo organų struktūra- vienpakopės ir dipakopės sistemų suartėjimo įrodymas.....	15
1.2.4. Skandinaviškoji (Nordic) bendrovių valdymo organų struktūra- visuotinio akcininkų susirinkimo viršenybės įtvirtinimas.....	16

2. SPECIALIOJI DALIS

2.1. Europos Bendrijos Steigimo sutarties nuostatos. Bendrovių teisės harmonizavimo Europos Sąjungos lygmeniu poreikis	18
--	----

2.1.1. Pirmoji Tarybos direktyva- bendrovių informacijos viešumo ir duomenų bei dokumentų atskleidimo reikalavimo įtvirtinimas	21
2.1.2. Antroji Tarybos direktyva- ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimas, jų kapitalo palaikymas ir keitimas	22
2.1.3. Trečioji ir Šeštoji Tarybos direktyvos- bendrovių jungimasis bei skaidymasis	27
2.1.4. Kitos Tarybos direktyvos, priimtos įgyvendinant bendrovių teisės harmonizavimo programą	30
2.1.5. Societas Europaea reglamentas- rėminio reguliavimo poveikis akcininkų teisių apsaugai	31
2.2. Akcininkų teisių apsauga Europos Bendrijos bendrovių teisės reformos kontekste	33
2.2.1. Smulkiųjų akcininkų teisių apsauga įmonių perėmimo pasiūlymų atvejais: HLG ataskaita dėl klausimų, susijusių su įmonių perėmimo pasiūlymais ir Tryliktosios Tarybos direktyvos nuostatos	35
2.2.2. HLG galutinė ataskaita dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių. Europos Komisijos komunikatas "Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas" bei po jų sekę pokyčiai EB bendrovių teisėje.....	40

PABAIGA

1. Rezultatai.....	46
2. Išvados.....	47
 NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS:	51
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56

SUTRUMPINIMAI

EB- Europos Bendrija (turima omenyje viena iš trijų Europos Bendrijų).

EB Steigimo sutartis- Europos Bendrijos Steigimo sutartis.

EEE- Europos Ekonominė Erdvė.

ES- Europos Sąjunga.

ETT- Europos Teisingumo Teismas.

HLG- Aukščiausio lygio įmonių teisės ekspertų grupė (angl.- *The High Level Group of Company Law Experts*).

OECD- Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija (angl.- *Organisation for Economic Cooperation and Development*).

Bendrovių teisėje iš esmės nėra nė vienos nuostatos, kuri nebūtų susijusi su trečiųjų šalių arba akcininkų apsauga.¹

IVADAS

1. Temos aktualumas ir problema

Kai tik valstybės suprato ribotos atsakomybės akcinės bendrovės teikiamą naudą, atsirado poreikis priimti teisės aktus, kuriais buvo siekiama apsaugoti bendrovės kreditorius, galėjusius nukentėti įgyvendinus ribotos atsakomybės principą, o taip pat ir bendrovės dalyvius (akcininkus), kurių teises galėjo pažeisti savo galiomis piktnaudžiaujantys bendrovės valdymo organai. Taigi akcininko ir bendrovės santykis visais laikais buvo aktualus, o pastaraisiais metais, Europos Bendrijos teisės lygmeniu vykstant bendrovių teisės reformai, temos aktualumas dar labiau išaugo. Darbu siekiama objektyviai įvertinti esamus pokyčius bei ateities tendencijas bendrovių teisės srityje, pagrindinį dėmesį skiriant bendrovės valdymo organų bei jos akcininkų tarpusavio santykiams, akcininkų teisių reglamentavimui ir galimiems šių teisių apsaugos būdams.

Pasirinktos temos problematika akivaizdi: Lietuvoje iki šiol nebuvo atlikta akcininkų teisių apsaugos problematikos studija, vykstančios įmonių teisės reformos kontekste. Visų pirma svarbu įvertinti, kokios šiuo metu yra akcininkų teisių apsaugos galimybės bei kokie pokyčiai yra numatomi ateityje. Vykdoma reforma siekiama teikti akcininkams geresnę informaciją, sustiprinti jų teises, ypatingą dėmesį skiriant mažųjų akcininkų teisių apsaugai. Tačiau šiandien neabejotinai stinga bendrovių teisės srityje vykstančių procesų, jų reglamentavimo teorinių bei praktinių aspektų teisinio vertinimo. Taigi, pagrindinė darbo problema yra akcininkų teisių apsaugos bei realių galimybių unifikuoti bendrovių teisę ES mastu teisinio vertinimo stoka.

2. Darbo mokslinis naujumas (temos ištyrimo lygis)

Baigiamajame darbe buvo naudotasi trimis pagrindinėmis šaltinių grupėmis: Europos Bendrijos teisės šaltiniais, Europos Bendrijos, civilinės bei komercinės teisės doktrinos specialistų darbais bei Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija.

¹ Edwards V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 21 (knygos autorė, išsakydama cituojamą teiginį, rėmėsi Vidaus rinkos generalinio direktorato nuomone).

Pirmojoje šaltinių grupėje didelis dėmesys buvo skiriamas visų pirma EB Steigimo sutarties, kaip visos Bendrijos teisės pagrindo, nuostatomis, taip pat nagrinėti šiuo metu galiojantys antrinės teisės aktai. Darbe aptariamos ir Europos Komisijos iniciatyva priimtų teisės aktų, kuriais siekiama modernizuoti įmonių valdymą, nuostatos.

Antroji šaltinių grupė- Europos Bendrijos, civilinės bei komercinės teisės doktrinos specialistų darbai. Nagrinėjamos tiek anglų, tiek lietuvių kalba išleistos mokslinės publikacijos, siekiant išvengti galimų vertimo netikslumų. Ši tyrimo šaltinių grupė leido pasinaudoti sukaupta teisine medžiaga, ją apibendrinti, sudarant pagrindą tolesniems tyrimams bei vertinimams. Pažymėtina, jog bendrovių teisę ir jos problematiką nagrinėjo gana daug Lietuvos bei kitų Europos Sąjungos valstybių narių autorių: W. Edwards, D. French, F. Guido, J. L. Hansen, J. Kiršienė, R. Misius, C. L. Ryan, I. Vègèlè, E. Werlauff ir kiti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiekvienas autorius bendrovių teisę nagrinėja tam tikru aspektu, tai sąlygoja šios srities platumas bei įvairovė. Vientisa akcininkų teisių apsaugos studija dar nebuvo atlikta, todėl būtent šis aspektas ir yra pagrindinis baigiamajame darbe.

Trečioji tyrimo šaltinių grupė- Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija, leido atskleisti Europos Bendrijos bendrovių teisės srityje išleistų teisės aktų aiškinimą ir taikymą. Tai neabejotinai padėjo geriau suprasti antrinės teisės normų turinį ir jų taikymo galimybes.

3. Baigiamojo darbo reikšmė

A) Teorinis aspektas.

Baigiamojo darbo teorinė reikšmė yra ta, jog jame apibendrinami didelės apimties Europos Bendrijos privalomo ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, išryškunami jų esminiai aspektai, pagrindinį dėmesį skiriant akcininkų teisių apsaugai.

B) Praktinis aspektas.

Darbe neapsiribojama vien teisės aktų tekstų interpretacija, į juos žiūrima kritiškai, stengiamasi pateikti konkrečius pasiūlymus, remiantis tiek teisės teoretikų, tiek Europos Teisingumo Teismo išsakytais argumentais.

4. Baigiamojo darbo tikslas

Pateikti esamų bei EB bendrovių teisės reformos metu išleistų teisės aktų, susijusių su akcininkų teisių apsauga analizę. Taip pat išsiaiškinti, kiek tai leidžia šio baigiamojo darbo apimtis, akcininkams EB teise suteikiamas galimybės įgyvendinti ir apginti savo turtines ir neturtines teises.

5. Uždaviniai

1. Apibūdinti pagrindines bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūras, išryškinant visuotinio akcininkų susirinkimo (kuris nėra bendrovės valdymo organas) vaidmenį ir galimą įtaką bendrovei.
2. Įvertinti bendrovių teisės harmonizavimo sunkumus, išanalizuoti teisinę bazę, kuria gali remtis EB akcininkai, įgyvendindami bei gindami savo teises.
3. Atskleisti bendrovių teisės reformos galimą teigiamą ir neigiamą įtaką akcininkų teisių apsaugai.

6. Tyrimo objektas, dalykas

Baigiamasis darbas yra analitinio pobūdžio krypties, todėl pagrindinis dėmesys skiriamas Europos Bendrijos teisės aktams, rekomendacinio pobūdžio principams bei dokumentams, reglamentuojantiems vieną iš įmonių valdymo aspektų, o būtent, valdymo organų ir akcininkų tarpusavio santykius, akcininkams suteikiamas teises bei jų apsaugos galimybes. Akcininkų teisių apsaugos reglamentavimas nagrinėjamas apsiribojant regioniniu, t.y. EB lygmeniu, tą natūraliai sąlygoja pasirinktos temos formuluotė. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šis darbas neapima specialaus taikytinos teisės reglamentavimo analizės Europos Bendrijos bankininkystės ir kitų kreditinių institucijų, draudimo, ir kitose specifinėse srityse. Baigiamojo darbo dalykas yra teisės normos reglamentuojančios su akcininkų teisių apsauga ir įgyvendinimu susijusius teisinius santykius.

7. Darbe vartojamos sąvokos

Acquis communautaire- (1) Europos Bendrijos teisės ir jos taikymo praktikos visuma, apimanti visa tai, kas buvo pasiekta įgyvendinant Bendrijų steigimo sutartis. Paprastai šis prancūziškas terminas į kitas kalbas neverčiamas. Trumpinimo dėlei neretai gali būti vartojamas tik terminas *acquis*. Tiksliausias pažodinis termino vertimas į lietuvių kalbą- “Bendrijos įgytis”.²

(2) Prancūziškas terminas, reiškiantis Bendrijos normų ir iš jų kylančių teisių bei pareigų visumą. Taikant Bendrijai tai galima sulyginti su tuo, ką kai kurie autoriai apibūdina kaip Bendrijos “teisines vertybes” (...). Tai daugiau negu akademinė sąvoka. Tai yra normų ir principų visuma, kuri ateityje turi būti išlaikoma ir plėtojama.³

² Vitkus G. Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P.22.

³ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 39- 40.

Akcininkas (bendrovės dalyvis)- bendrovės bendrasavininkis, t.y. fizinis arba juridinis asmuo, kuriam nuosavybės teise priklauso tam tikras bendrovės akcijų skaičius, suteikiantis jam įstatymuose ir bendrovės įstatuose įtvirtintas turtines ir neturtines teises bei nustatantis pareigas.⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baigiamajame darbe akcininko sąvoka atribojama nuo trečiųjų asmenų sąvokos ir bendrovės akcininkai nėra laikomi trečiaisiais asmenimis.

Įmonė versus bendrovė- suprantama, jog Europos Bendrijos teisė reglamentuoja ne tik bendrovių, bet ir kitų įmonių rūšių veiklą, o „įmonės“ terminas yra tikslesnis bei platesnis. Kadangi darbe nagrinėjamos tik vienos teisinės formos organizacijos (akcinės bendrovės bei uždarnosios akcinės bendrovės), tolesniame tekste prioritetas teikiamas „bendrovės“ sąvokai, tačiau nevengiama ir „įmonės“ sąvoka, abu šiuos terminus vartojant lygiagrečiai.

Europos Bendrijos bendrovių teisė versus Europos Sąjungos bendrovių teisė- šiame darbe palaikoma I. Vėgėlės monografijoje išsakyta pozicija, jog Europos Bendrijos ir Europos Sąjungos sąvokos nėra visiškai tapačios. ES teisės sąvoka vartojama tik tais atvejais, kai yra siekiama apibrėžti visų trijų ramsčių teisę, o EB teisė suponuoja tik vieną iš jų. Be to, EB teisė kartu suponuoja tik vieną iš trijų Europos Bendrijų.⁵ Šio darbo tikslas- Europos Bendrijos teisės aktų analizė, kiek tai susiję su akcininkų teisių apsauga, todėl jame pirmenybė bus teikiama EB teisės terminui.

Šiaurės Europos (Nordic) teisės tradicijos valstybės- Danija, Suomija, Švedija, Norvegija, Islandija. Nors Norvegija ir Islandija nėra ES narės, tačiau šios valstybės priklauso EEE ir perima ES teisinius instrumentus. Bendrovių teisinis reglamentavimas šiose penkiose valstybėse turi daug bendrų bruožų, todėl visos jos priskiriamos vienai teisės tradicijai.

8. Hipotezė

Baigiamuoju darbu siekiama pagrįsti hipotezę, jog EB teise suteikiama bendrovės akcininkų turtinių bei neturtinių teisių apsauga nėra pakankama. Remiantis galiojančiomis teisės normomis akcininkų teisės (ypač smulkųjų) ginamos gana silpnai. Tačiau ši praktika per pastaruosius metus turi tendenciją keistis, suteikiamos vis didesnės garantijos ir galimybės akcininkams įtakoti bendrovės valdymą ir apginti savo teises.

⁴ <http://www.vpk.lt/svietimas/index.php?fuseaction=dictionary.browse&mid=18>; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

⁵ Vėgėlė I. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 21- 22.

9. Empiriniai ir teoriniai metodai

Metodas yra tikrovės pažinimo ir pertvarkymo būdas. Mokslinio pažinimo metodai yra svarbūs ir tuo, kad jie parodo, kaip įgyjamos ir patikrinamos žinios. Nuo metodų pobūdžio priklauso turimų žinių patikimumas, žinojimo sąmoningumas, mokslinės pažangos greitis, kokybė. Metodų žinojimas ir gebėjimas jais naudotis užtikrina asmens mąstymo savarankiškumą ieškant tiesos, taip pat mąstymo kritiškumą vertinant į tiesą pretenduojančių teiginių patikimumą: tada žinome ne tik kas teisinga, bet ir kodėl teisinga.⁶

Darbe buvo naudojami šie metodai: teisinių dokumentų analizės, lyginamasis, loginis-analitinis, apibendrinimo.

Teisinių dokumentų analizės metodas. Šis metodas pasitelkiamas, nes būtent dokumentai (EB teisės aktai) yra pagrindinis informacijos šaltinis atliekant tyrimą. Analizuojant šiuos teisės aktus bus siekiama objektyviai ir kokybiškai įvertinti teorines ir praktines akcininkų teisių apsaugos galimybes EB lygmeniu, nemažą dėmesį atkreipiant į smulkiųjų akcininkų teisių užtikrinimo galimybes ir neretai pasitaikančius jų teisių pažeidimo atvejus.

Lyginamasis metodas. Šis metodas reikšmingas darbe, nes siekiant užtikrinti tinkamą akcininkų teisių apsaugą valstybių narių nacionaliniai teisės aktai privalo būti ir toliau derinami su Bendrijos teisės aktais. Šį aspektą pabrėžia ir R. Tidikis. Anot šio autoriaus, lyginamasis metodas ypač svarbus tapo dabar, kai tarptautinių valstybių bendradarbiavimas sąlygoja tarptautinės ir nacionalinės teisės derinimą.⁷ Valstybių narių nacionalinėje teisėje esantys skirtumai skatina ieškoti optimaliausio teisinio reglamentavimo varianto, kuris gali būti atrastas, tik vertinant jau priimtus teisės aktus, nacionalinės teisės tendencijas bei ateities perspektyvas.

Loginis- analitinis metodas. Metodas pasitelkiamas aiškinantis teisės normų turinį. Darbe remiamasi įvairiomis teisinėje literatūroje išsakomomis koncepcijomis, kurios neretai yra kontraversiškos. Remiantis loginiu- analitiniu metodu, šios koncepcijos vertinamos kritiškai, vienomis remiamasi, o kitos atmetamos kaip netinkamos ir siūlomas kitoks teisės normų turinio aiškinimo būdas.

Apibendrinimo metodas. Metodas būtinas darbo pabaigoje, siekiant susisteminti gautus duomenis, suformuluoti pagrindinius atlikto tyrimo teiginius bei pateikti galutines išvadas ir pasiūlymus.

⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 31- 32.

⁷ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: LTU, 2003. P. 421.

DĖSTOMOJI DALIS

1. BENDROJI DALIS

1.1. Nuosavybės teisė į akcijas- bendrovės akcininkų turtinių ir neturtinių teisių pagrindas

Įmonių teisės teorijoje vyrauja prieštaringos nuomonės, tačiau paprastai yra sutariama, jog visuotinis akcininkų susirinkimas nėra juridinio asmens valdymo organas. Akcininkų teisės apibūdinamos kaip valdymas nuosavybės teise, taip jas atskiriant nuo bendrovės valdymo organų veiklos- kasdienių bendrovės reikalų tvarkymo. Visuotinis akcininkų susirinkimas neturi teisės spresti klausimų, kurie priskirti juridinio asmens valdymo ar priežiūros organams ir veikia savo kompetencijos ribose. Bendrovės valdymo organams priskirtina valdyba (kaip kolegialus valdymo organas) ir/arba bendrovės vadovas (kaip vienasmenis valdymo organas). Bendrovės priežiūros organams priskiriama stebėtojų taryba (kaip kolegialus priežiūros organas).⁸ Tuo tarpu akcininkai yra bendrovės dalyviai, prisiimantys turtinę riziką ta apimtimi, kuria investuoja savo turtą į bendrovės akcinį kapitalą. Juridinio asmens dalyviai kasdienį bendrovės valdymą patiki jos valdymo organams, kurie ir turi siekti juridinio asmens įstatuose bei teisės aktuose nurodytų tikslų. Taigi, sukūrus ribotos atsakomybės juridinius asmenis, natūraliai kyla poreikis *inter alia* apsaugoti akcininkus nuo neteisėtų bendrovės valdymo ir priežiūros organų veiksmų.

Kaip minėta, Bendrovė savo veiklą vykdo naudodama dalyvių t.y. akcininkų kapitalą. Akcininkai nustatyta tvarka apmokėję bendrovės akcijas emisijos kaina, įgyja teisės aktuose bei bendrovės įstatuose įtvirtintas teises ir pareigas. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog akcininkas gali įgytą akciją perleisti arba palikti testamentu, tačiau jis negali investuoto turto atgauti iš bendrovės, kol ji veikia, kadangi jo santykis su bendrove ne kaip kreditoriaus ir ne kaip paslaugos davėjo- akcininkas yra akcijos savininkas. Akcija išreikšta nuosavybės teisė išsiskiria tuo, kad yra ne daiktinė, o finansinė, ne materialinė, o nematerialinė.⁹

Pasak J. Kiršienės, kuri remiasi N. Lattin išsakyta pozicija, vieni autoriai gina „akcininkų demokratijos“ teoriją, pagal kurią akcininkas yra akcijos savininkas, o bendrovė yra turto savininkas. Šios teorijos šalininkai įrodinėja, kad akcininkai įgyvendina savo nuosavybės teisę balsuodami susirinkimuose ir taip dalyvaudami ją valdant. Valdybos, administracijos vadovo įtaka

⁸ Kokie organai yra sudaromi konkrečioje bendrovėje priklauso nuo to, kokią bendrovės valdymo ir/ar priežiūros organų struktūrą pripažįsta konkreti valstybė narė. Šis klausimas plačiau aptariamas tolesniuose pirmojo skyriaus poskyriuose.

bei tiesioginis turto valdymas yra šios teorijos šalininkų neigiamas, ignoruojamas, nepastebimas. Nors direktoriai turi bendrus įgaliojimus valdyti bendrovę, tačiau tik akcininkai turi realią galimybę priimti svarbiausius bendrovei sprendimus, nes jie renka valdymo organus bei juos kontroliuoja.¹⁰

Darbo autorė visiškai sutinka su J. Kiršienės išsakytu pastebėjimu, jog nors ir pabrėždami akcininkų viršenybę, minėtos teorijos šalininkai turėtų sutikti, kad smulkieji akcininkai visgi yra eliminuojami iš tokio valdymo, nes jų nuomonė neturi jokios realios įtakos, todėl jie dažniausiai net nedalyvauja į akcininkų susirinkimuose.

Kitos teorijos šalininkai pagrįstai teigia, kad realiai bendrovės turtą valdo ne „akcininkų kolektyvas“, o „valdytojų kolektyvas“. Kyla klausimas tik ar tai bus stambūs akcininkai, ar formaliai išrinkti valdymo organai.¹¹

Visgi abi teorijos pripažįsta, kad ekonominė galia ir efektyvus teisių užtikrinimas yra prieinami realiems bendrovės turto valdytojams. Bendrovės akcininkai gali daryti įtaką įmokėtam turtui ir nevaržomai įgyvendinti savo teises tuo atveju, kai jie įgyja kontrolinį akcijų paketą. Neapaisant to, svarbu užtikrinti ir mažųjų akcininkų teisių apsaugą, jų teisės taip pat bus aptariamose darbe.

Teisės aktuose paprastai įtvirtintas akcininkų teisių sąrašas nėra baigtinis. Tai sudaro galimybę kiek įmanoma efektyviau įgyvendinti ir apginti bendrovės dalyvių teises, neapsiribojant vien griežtais sąrašo rėmais. Pagal savo turinį paprastai išskiriamos turtinės ir neturtinės akcininkų teisės.

Pagrindinės turtinės teisės:

- Teisė gauti pelno dalį (dividendą);
- Teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį;
- Teisė gauti nemokamai akcijų, kai bendrovės įstatinis kapitalas didinamas iš bendrovės lėšų;
- Teisė pirmumo tvarka įsigyti bendrovės leidžiamų akcijų;
- Teisė disponuoti savo akcijomis ir kita.

Pagrindinės neturtinės teisės:

- Teisė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime bei balsuoti jame pagal akcijų suteikiamas teises;

⁹ J. Kiršienė. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai //Jurisprudencija. 2002, t. 31(23). P. 71.

¹⁰ Ten pat. P. 71.

¹¹ J. Kiršienė. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai //Jurisprudencija. 2002, t. 31(23). P. 71.

- Teisė laiku gauti informaciją, susijusią su bendrovės vykdoma veikla;
- Teisė kreiptis į teismą su ieškiniu ir tokiu būdu užtikrinti savo pažeistas teises.

Šioje darbo dalyje pateiktas tik pavyzdinis pagrindinių turtinių bei neturtinių teisių sąrašas. Specialiojoje darbo dalyje bus išsamiau aptariamos minėtos akcininkų teisės, jų apsaugos galimybės, aiškinamos minėtas teises įtvirtinančių teisės aktų nuostatos, remiantis ETT jurisprudencija bei pateikiami galimi iškylančių problemų sprendimo būdai.

1.2. Bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros valstybėse narėse. Kiek plati yra akcininkų galimybė įtakoti bendrovės valdymą?

Bendrovės valdymas (*angl.- corporate governance*) yra procesas, kuriuo siekiama vadovauti ir valdyti akcinės bendrovės verslą akcininkų naudai kartu išlaikant bendrovės finansinį stabilumą.¹² Kaip minėta anksčiau, visuotinis akcininkų susirinkimas nėra laikomas bendrovės valdymo organu. Tokiu būdu bendrovės valdymo funkcija natūraliai atsiskiria nuo kapitalo nuosavybės turėjimo. Taigi akcininkų įtaka bendrovės valdymui pasireiškia būtent per galimybę rinkti ir atstatydinti valdymo organus. Būtina išsiaiškinti, kiek stipri ta akcininkų įtaka ir kokie veiksniai ją riboja.

Daugelyje ES valstybių narių bendrovių formos yra panašios: dominuoja akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės. Nepaisant to, ES teritorijoje veikiančios bendrovės pasižymi tam tikrais skirtumais: neretai skirtingai reglamentuojama jų veikla, valdymas, įstatinis kapitalas, informacijos teisė ir kita. Teorijoje paprastai išskiriamos dvi pagrindinės bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros:

- 1) **Vienos grandies (vienpakopė/unitarinė) sistema** (*angl.- one tier system*)- apimanti tik vieną bendrą valdymo organą. Ryškiausi tokios sistemos pavyzdžiai- Anglija, Airija.
- 2) **Dviejų grandžių (dvipakopė/dualistinė) sistema** (*angl.- two tier system*)- apimanti valdybą (valdymo organą) ir stebėtojų tarybą (priežiūros organą). Ryškiausi pavyzdžiai- Vokietija, Austrija.

Kaip minėta anksčiau, visuotinis akcininkų susirinkimas yra *bendrovės organas*, tačiau jis nėra priskiriamas *bendrovės valdymo organams* (išskirta autorės). Visų pirma svarbu pabandyti nustatyti, kokią vietą bendrovės struktūroje užima visuotinis akcininkų susirinkimas, kokie veiksniai

¹² Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. Civilinė teisė (bendroji dalis). Vinius: LTU, 2004. P. 238.

nulemia vienokius ar kitokius akcininkų ir bendrovės valdymo ir/ar priežiūros organų santykius ir, galiausiai įvertinti, kokia bendrovių valdymo struktūra yra efektyviausia ir geriausiai atitinka bendrovės akcininkų interesus. Deja, literatūroje konsensusas šiuo klausimu iki šiol nepasiektas. Vienpakopė ir dvipakopė sistemos yra skirtingos pagal įmonės valdymo struktūrų tarpusavio sąveiką. Abi struktūros yra vienodai pažangios. Iki šiol buvo siekiama nustatyti, kuri įmonių valdymo sistema yra geresnė ir kurią reikėtų įtvirtinti teisės aktuose. Tačiau tarptautinė praktika patvirtina, kad abi sistemos yra vienodai efektyvios, todėl bandymai unifikuoti bendrovių teisę, nustatyti vieną bendrovių valdymo struktūrą yra bevaisiai. Nors yra aktyvių vienos ir kitos sistemos šalininkų, tačiau ilgainiui šios dvi sistemos vis labiau asimiliuojasi, supanašėja.

Reikia pažymėti, kad Europos lygmeniu unifikuoti bendrovių valdymo struktūros klausimus buvo bandyta dar XX a. devintame dešimtmetyje. Tuomet buvo parengtas Penktosios direktyvos dėl akcinių bendrovių struktūros bei jų organų teisių ir pareigų projektas (toliau- Penktosios direktyvos projektas). Šios direktyvos pagrindinis tikslas buvo nustatyti šalims narėms vienodus reikalavimus dėl bendrovių struktūros, taip pat numatyti galimybę įmonės darbuotojams dalyvauti įmonės valdyme. Pirminiame variante šie tikslai galėjo būti pasiekiami, nustatant privalomą dvipakopę bendrovių valdymo struktūrą, tačiau vėlesni direktyvos variantai kiek sušvelnėjo; juose leidžiama ir vienpakopė sistema.¹³ Nepaisant to, vienpakopė bendrovės valdymo organų struktūra išliko tik tam tikra dvipakopės struktūros modifikacija ir neįgavo jai deramo savarankiškumo. Šis projektas vargu ar bus kada atgaivintas.

Taigi, tolesniuose šio skyriaus poskyriuose glaustai aptariamos tiek vienpakopė, tiek dvipakopė bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros bei galimos jų modifikacijos. Darbo autorės nuomone, unifikuoti skirtingas bendrovių valdymo struktūras nėra būtina, nes tai daugelyje valstybių narių neišvengiamai nulemtų praktinio ir psichologinio pobūdžio sunkumus. Tiesiog į skirtingas bendrovių valdymo struktūras bandoma pažvelgti kritiškai ir, kiek tai įpareigoja baigiamojo darbo tema, per visuotinio akcininkų susirinkimo galimos įtakos bendrovės valdymui prizmę.

¹³ R. Greičius. Įmonių valdymas Europos Bendrovių teisės reformos kontekste //Teisės problemos. 2003, Nr.4. P. 26.

1.2.1. Vienpakopė bendrovių valdymo organų struktūra- akcininkų įtaka lengvai gali tapti ribota

Pagrindinis vienpakopės struktūros bruožas yra tas, kad bendrovėje sudaroma tik valdyba (angl.- *board of directors*). Valdyba formuojama iš vykdančiųjų (angl.- *executive*) ir nevykdančiųjų (angl.- *non-executive*) valdybos narių. Kolegialus priežiūros organas- stebėtojų taryba nėra sudaromas. Taigi valdybai, esant vienpakopei įmonių valdymo struktūrai, priskiriamos abi- tiek valdymo, tiek ir priežiūros funkcijos. Valdybos narius tiesiogiai skiria bendrovės akcininkai, balsuodami visuotiniame akcininkų susirinkime. Tradiciškai bendrovės valdymo organas (angl.- *board of directors*) turi dideles galias veikti įmonės vardu, šios galios gali būti ribojamos tik įgyvendinant bendrovės akcininkų teises.

Vienpakopė bendrovės valdymo organų struktūra iš pirmo žvilgsnio yra palanki akcininkų teisių apsaugos įgyvendinimui. Kaip minėta, valdybos narius renka bendrovės akcininkai, balsuodami visuotiniame akcininkų susirinkime. Tai rodo valdymo organo hierarchinę priklausomybę ir pavaldumą akcininkams. Tačiau čia išskyla kita problema: akcininkai yra pajėgūs priimti vieningus sprendimus ir išlaikyti savo ginamą poziciją tik tada, kai jie veikia kolektyviai, t.y. išvien. Tačiau dažnai tokio vieningumo pasiekti nepavyksta (šiai valdymo struktūrai yra būdinga išsklaidyta akcijų nuosavybės teisė (angl.- *dispersed ownership of shares*)). Dėl šios priežasties valdybos nariai *de facto* ima valdyti bendrovę ir naudojami pakankamai didele nepriklausomybe, tuo tarpu akcininkų galimybė juos kontroliuoti tampa kvestionuotina.

1.2.2. Dvapakopė bendrovių valdymo organų struktūra- tik netiesioginės akcininkų įtakos valdybai galimybė

Kaip matyti iš šios valdymo struktūros pavadinimo, pagrindinis jos bruožas yra tas, jog bendrovėje sudaromas tiek valdymo (vok.- *Vorstand*), tiek ir priežiūros (vok.- *Aufsichtsrat*) organas. Esant dvipakopei valdymo struktūrai, priežiūros organas (stebėtojų taryba) yra renkamas visuotinio akcininkų susirinkimo (vok.- *Hauptversammlung*). Bendrovės priežiūros organas nedalyvauja nei kasdiniame, nei strateginiame bendrovės valdyme, o prižiūri juridinio asmens valdymo organo veiklą ir teikia ataskaitas akcininkams. Visuotinis akcininkų susirinkimas, esant dvipakopei struktūrai, išrenka tik stebėtojų tarybą. Šios tarybos nariai savo ruožtu skiria valdymo organo (valdybos) narius. Svarbu yra tai, jog esant dvipakopei struktūrai, valdyboje neiškiriami vykduojantieji ir nevykduojantieji direktoriai, kadangi „išorinių“ direktorių funkcijas atlieka bendrovės priežiūros

organas. Taigi *two- tier* struktūroje bendrovės valdyba ir stebėtojų taryba yra atskirtos, joms vadovauja skirtingi asmenys.

Kalbant apie akcininkų įtaką esant dvipakopei bendrovės valdymo organų struktūrai, literatūroje sutinkamos gana prieštaringos nuomonės. Vienų autorių nuomone, *two- tier* struktūra buvo pasirinkta, atsižvelgiant išimtinai į akcininkų interesus, siekiant, kad bendrovėje būtų papildomas organas, stebintis, ar vykduojantieji direktoriai dirba akcininkų naudai.¹⁴ Tokiu būdu akcininkams, per jiems atskaitingą stebėtojų tarybą, suteikiamos teisės daryti įtaką ir kontroliuoti bendrovės valdymą. Šiam požiūriui akivaizdžiai prieštarauja Kopenhagos universiteto profesorius J. L. Hansen, teigdamas jog net ir esant dvipakopei bendrovės valdymo organų struktūrai, akcininkai turi tik teisės aktuose įtvirtintas teises (t.y. teisę keisti bendrovės įstatus, reguliuoti su bendrovės įstatiniu kapitalu bei auditu susijusius klausimus ir t.t.). Naudodamiesi teise rinkti stebėtojų tarybos narius, akcininkai savo galių neišplečia, nes gali įtakoti valdybą ne tiesiogiai, o tik per priežiūros organą. Dar daugiau- didesnėse bendrovėse pusę stebėtojų tarybos narių neretai sudaro darbuotojų atstovai, o tai pastebimai sumažina akcininkų įtaką, nes automatiškai jų renkamas stebėtojų tarybos narių skaičius gerokai sumažėja.¹⁵ Baigiamojo darbo autorės nuomone, šis, antrasis požiūris, yra labiau pagrįstas, nes vien priežiūros organo sudarymas bendrovėje dar negali užtikrinti pakankamų akcininkų galių. Valdyba įtakojama tik netiesiogiai, o šią įtaką dar sumažina darbuotojų interesų atstovavimas stebėtojų taryboje.

1.2.3. Mišri bendrovių valdymo organų struktūra- vienpakopės ir dipakopės sistemų suartėjimo įrodymas

Kai kuriose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Prancūzijoje) teisės aktai leidžia bendrovėms pasirinkti, kurią – vienpakopę ar dvipakopę struktūrą formuoti bendrovėje. Nors Prancūzijoje dominuojanti įmonių valdymo struktūra yra vienpakopė, tačiau, pavyzdžiui, akcinė bendrovė gali būti pasirinktinai vienpakopės arba dvipakopės struktūros. Dalis autorių, atsižvelgdami į šią pasirinkimo galimybę, Prancūzijoje egzistuojančią bendrovės valdymo ir priežiūros organų struktūrą įvardina kaip „mišrią“.¹⁶ Tačiau pati pasirinkimo galimybė vargu ar pati savaime reiškia mišrios

¹⁴ R. Greičius. Įmonių valdymas Europos Bendrovių teisės reformos kontekste //Teisės problemos. 2003, Nr.4. P. 29.

¹⁵ J. L. Hansen. Catching Up With the Crowd- But Going Where? The New Codes on Corporate Governance in the Nordic Countries //International Journal of Disclosure and Governance, Volume 3. 2006, No 1 (oficialiai dar nepublikuotas straipsnis).

¹⁶ R. Greičius. Įmonių valdymas Europos Bendrovių teisės reformos kontekste //Teisės problemos. 2003, Nr.4. P. 30- 31. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. Civilinė teisė (bendroji dalis). Vilnius: LTU, 2004. P. 239.

sistemos egzistavimą. Ji greičiau galėtų būti vertinama kaip alternatyva, galimybė formuoti vienpakopę arba dvipakopę bendrovės organų struktūrą.

Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta bendrovės valdymo organų struktūra taip pat vienareikšmiškai neatitinka nei vienpakopės, nei dvipakopės struktūros bruožų.¹⁷ Lietuvos Respublikos Akcinių bendrovių įstatymo (toliau- Akcinių bendrovių įstatymas) 19 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtinta, jog bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą. Taipogi bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas– valdyba.¹⁸ Taigi, Lietuvoje, šalia privalomo valdymo organo- bendrovės vadovo, kaip savarankiškas valdymo organas yra išskiriama dar ir valdyba, taip pat gali būti sudaroma stebėtojų taryba. Lietuvoje taikoma sistema vertintina kaip mišri, tačiau ji taip pat gali būti priskirtina dvipakopei bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūrai, bent jau tuo aspektu, kad Lietuvoje nesudaromas bendras valdymo organas, kuriame būtų tiek už priežiūrą, tiek už valdymą atsakingi asmenys.

„Mišrios“ bendrovės valdymo ir priežiūros organų struktūros išskyrimas tik dar kartą patvirtina vyraujančias vienpakopės ir dipakopės sistemų suartėjimo tendencijas. Tačiau, kalbant apie „mišrią“ struktūrą nėra paprasta išgryninti vien jai būdingus bruožus, kiekvienu konkrečiu atveju būtina papildomai pasitelkti tam tikros valstybės narės, įtvirtinusios šią valdymo organų struktūrą, nacionalinės teisės normas. Darbe plačiau aptariama Skandinaviškoji (angl.- *Nordic*), bendrovių valdymo organų struktūra, siekiant įnešti tam tikro aiškumo ir nors kažkiek sumažinti teisės literatūroje sutinkamus prieštaravimus ir netikslumus.

1.2.4. Skandinaviškoji (Nordic) bendrovių valdymo organų struktūra- visuotinio akcininkų susirinkimo viršenybės įtvirtinimas

Skandinavijos šalių autoriai (tarp jų- J. L. Hansen, E. Werlauff ir kt.) greta jau aptartų bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūrų, linkę išskirti dar vieną- Skandinaviškąją (angl.- *Nordic*) struktūrą.¹⁹ Kopenhagos universiteto profesorius J. L. Hansen nuomone, Skandinavijos

¹⁷ Savaimė suprantama, kad Lietuvoje esanti bendrovių teisės situacija reikalauja detalios analizės ir tai galėtų būti atskiro baigiamojo darbo objektu. Dėl ribotos baigiamojo darbo apimties išimtinai su Lietuva susijusi įmonių teisės problematika išsamiau aptariama nebus.

¹⁸ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas //Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914.

¹⁹ Paprastai doktrinoje iškiriamos dvi pagrindinės bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros: vienpakopė ir dvipakopė. Tačiau kalbant apie Skandinavijos valstybes, literatūroje vyrauja visiška sumaištis. Vieni autoriai yra linkę visas Skandinavijos valstybes priskirti dvipakopei bendrovių valdymo organų struktūrai, kiti linkę jas skaidyti ir pavyzdžiui Švediją priskirti one- tier, o tarkime Daniją, jau two- tier struktūrai. Dėl šios priežasties, kalbant apie Skandinavijos valstybes, būtina įnešti papildomo aiškumo.

valstybių teisinės sistemos yra tarpusavyje pakankamai panašios ir galėtų sudaryti savarankišką teisės tradiciją greta Anglosaksiškosios bei Kontinentinės teisės tradicijų.²⁰ Baigiamojo darbo autorės nuomone tai būtų pernelyg dažus žingsnis, turint omenyje, jog Skandinaviškoji tradicija nėra plačiai žinoma už šio regiono ribų, be to, ji galėtų greičiau būti vertinama kaip Anglosaksiškosios ir Kontinentinės tradicijų modifikacija, o ne savarankiška teisinė sistema. Tuo labiau, kad kalbėdamas apie bendrovių teisę, minėtas autorius Skandinaviškąją bendrovės valdymo organų struktūrą apibūdina kaip „aukso vidurį“ tarp vienpakopės ir dvipakopės bendrovės valdymo struktūrų.²¹ Darbo autorės nuomone Skandinaviškąją bendrovių valdymo organų struktūrą reikėtų įvardinti kaip „mišrią“.

Skandinaviškoji bendrovių valdymo struktūra apibūdinama kaip „dvigubos valdybos sistema“ (angl.- *dual- executive system*). Bendrovėje sudaroma pagrindinė valdyba (angl.- *board of directors*) ir turinti siauresnius įgaliojimus (arba papildoma) valdyba (angl.- *board of managers*). Papildoma valdyba yra atsakinga už kasdienį bendrovės valdymą ir yra pavaldi pagrindinei valdybai. Pagrindinė valdyba yra aukštesnės pakopos valdymo organas ir atlieka dvejopo pobūdžio funkcijas: bendrovės valdymo (išskyrus kasdienių reikalų administravimą) bei papildomos valdybos veiklos priežiūrą. Taigi Skandinaviškoji bendrovių valdymo struktūra įtvirtina dviejų lygių valdymo organus, kurie yra atskaitingi bendrovės akcininkams. Šiai sistemai būdinga griežta hierarchinė struktūra: papildoma valdyba yra atskaitinga pagrindinei valdybai, o šie abu valdymo organai yra pavaldūs bendrovės akcininkams.

Iš pirmojo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, jog ši sistema primena Vokiškąją dvipakopę bendrovės valdymo organų struktūrą. Tačiau galima išskirti tam tikrus esminius šių valdymo struktūrų skirtumus: pagrindinė valdyba yra atsakinga už bendrą valdymo organizavimą ir planavimą, koordinuoja papildomos valdybos veiklą pastarajai priimant sprendimus susijusius išimtinai tik su kasdieniu bendrovės valdymu. Visuotinio akcininkų susirinkimo viršenybė yra aiškiai įtvirtinta teisės aktuose. Visuotinis akcininkų susirinkimas naudojasi savo teisėmis tiek kiek jos nėra apribotos teisės aktuose, tokie apribojimai yra vos keli ir jų esmė yra sulaikyti akcininkus nuo žalos bendrovei padarymo siekiant savo naudos. Skandinaviškoji bendrovių valdymo organų struktūra yra griežtai hierarchinio pobūdžio: visuotinis akcininkų susirinkimas duoda nurodymus pagrindinei valdybai, tuo tarpu pastaroji savo ruožtu koordinuoja papildomos valdybos veiklą.

Ypač svarbu pabrėžti tai, jog mažiausiai pusė pagrindinės valdybos narių yra skiriami

²⁰ Hansen J. L. Nordic Company Law- the Regulation of Public companies in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Copenhagen: DJOF Publishing, 2003. P. 9.

visuotinio akcininkų susirinkimo. Sprendimai pagrindinėje valdyboje yra priimami vadovaujantis paprastosios daugumos principu, taip užtikrinant, jog priimant sprendimus įtaką galės daryti ir akcininkų išrinkti valdybos nariai, o be jų pritarimo nebus priimamas nė vienas sprendimas. Nors pagrindinis principas yra tas, jog pagrindinės tarybos nariai yra skiriami fiksuotam laiko tarpui, visada išlieka galimybė, jog bet kuris iš jų bus pašalintas naudojantis galiomis ir diskrecija tu, kurie jį paskyrė. Taigi, mažiausiai pusė pagrindinės valdybos narių gali būti pašalinti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu, taip užkertant galimybę susidaryti neefektyviam valdymo organui. Tuo tarpu papildomos valdybos pavaldumas pagrindinei užtikrinamas tuo, jog pastaroji turi galią tiek pasamdyti papildomos valdybos narius, tiek ir atleisti juos iš užimamų pareigų.

Taigi Skandinaviškoji bendrovių valdymo organų struktūra įtvirtina visuotinio akcininkų susirinkimo viršenybės principą. „Dvigubos valdybos“ sudarymas bendrovėje bei griežta hierarchinė struktūra užtikrina bendrovės valdymo organų atskaitomybę bei pavaldumą akcininkams.

2. SPECIALIOJI DALIS

2.1. Europos Bendrijos Steigimo sutarties nuostatos. Bendrovių teisės harmonizavimo Europos Sąjungos lygmeniu poreikis

Europos Bendrijos Steigimo sutarties (toliau- EB Steigimo sutartis) kertinis akmuo yra bendrosios rinkos sukūrimas. Siekdama šio tikslo Europos Bendrija *inter alia* kaip vieną iš savo veiklos sričių įvardina kliūčių laisvam prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimui tarp valstybių narių panaikinimą.²² Taip pat Bendrija siekia suderinti valstybių narių įstatymus tokia apimtimi, kokios reikia bendrajai rinkai veikti.²³

Įmonių steigimosi laisvė įtvirtinta Steigimo sutarties 43 bei 48 straipsniuose.²⁴ Įmonių steigimosi teisė ne tik suteikia EB įmonei tam tikras teises²⁵, bendrovės akcininkai taip pat įgyja Steigimo sutarties ginamą teisę būti akcininkais bet kurioje ES ar EEE valstybėje narėje ir naudotis

²¹ Hansen J. L. Nordic Company Law- the Regulation of Public companies in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Copenhagen: DJOF Publishing, 2003. P. 72.

²² Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community //Official Journal C: 2002 12 24 Nr. 325-33, Article 3(c).

²³ Ibid, Article 3(h).

²⁴ Būtina atkreipti dėmesį, jog šiuose ir susijusiuose straipsniuose vartojama „bendrovių arba firmų“ sąvoka nėra tinkama. Darbo autorė sutinka su I. Vėgėlės išsakyta kritika šiuo atžvilgiu ir palaiko minėto autoriaus poziciją, jog bendriausia sąvoka, apibrėžianti komercinę- ūkinę veiklą vykdančius subjektus, yra „įmonės“, ir minėta sąvoka turėtų būti vartojama vietoj „bendrovių arba firmų“ sąvokos (I. Vėgėlė. Lietuvos Respublikos įmonių teisės derinimas su Europos Bendrijos įmonių teise. //Jurisprudencija. 2003, T. 44, P. 75- 76).

²⁵ Plačiau žr. Vėgėlė I. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. Vilnius: Eugrimas,

tomis pačiomis teisėmis, kaip ir vietiniai akcininkai.²⁶ Šiuo, kaip ir daugeliu kitų atveju, ypač svarbus tampa Steigimo sutarties 12 straipsnis, kuriame įtvirtintas bendrasis diskriminacijos draudimo principas. Steigimo sutarties 12 straipsnis yra *lex generalis*, šiuo straipsniu steigimosi laisvės srityje remiasi 43 ir 294 straipsniai, kurie yra *lex specialis* bendrojo diskriminavimo draudimo principo atžvilgiu.

Kalbant apie Steigimo sutarties suteikiamas akcininkų teisių apsaugos galimybes, būtina apibrėžti 43 straipsnio ir 294 straipsnio taikymo ribas. Kaip žinia ETT savo sprendimuose yra pripažinęs tiek 43 straipsnio, tiek 294 straipsnio tiesioginį veikimą.²⁷ Tiesa, nors 294 straipsnio nuostatos yra interpretuojamos kaip priskirtinos prie laisvo kapitalo judėjimo, tačiau taip pat jos yra priskirtinos ir prie steigimosi teisės. Tokią interpretaciją patvirtina ir ETT. Laisvas kapitalo judėjimas įsisteigimo laisvės atžvilgiu yra kaip *lex specialis*.²⁸

Rėmimasis 43 straipsniu arba 294 straipsniu priklauso nuo to, ar akcininkas turi nuosavybės teisę į didelę dalį bendrovės akcijų, ar ne. Paprastai yra sutinkama su nuomone, jog pagrindinis bendrovės akcininkas, naudodamasis ta bendrove per ją vykdo aktyvią ekonominę veiklą. Taigi tiek bendrovei, tiek pagrindiniam jos akcininkui taikomas 43 EB Steigimo sutarties straipsnis. Tuo tarpu mažųjų akcininkų teisių apsauga paprastai yra užtikrinama remiantis 294 straipsniu.²⁹

ETT byloje *Baars* išsakė nuomonę, kad jei vienos valstybės narės pilietis turi nuosavybės teisę 100 procentų akcijų įmonėje, kuri savo veiklą vykdo kitoje valstybėje narėje- turto, investuoto į tokios įmonės akcijas, apmokestinimo klausimai patenka į steigimosi teisės reglamentavimo sritį. Pasak ETT, iš EB Steigimo sutarties 43 straipsnio 2 dalyje pateiktos formuluotės yra aišku, kad steigimosi laisvė apima valstybės narės piliečio teisę steigti ir valdyti įmones kitoje valstybėje narėje. Taigi, valstybės narės piliečio, kuris turi įmonės, įsteigtos kitoje valstybėje narėje akcijų, kas suteikia jam aiškia įtaką priimant sprendimus įmonėje bei sudaro galimybę nulemti įmonės veiklą, akcijų valdymas nuosavybės teise yra steigimosi laisvės įgyvendinimas.³⁰

Apartoje byloje ETT remiasi EB Steigimo sutarties 12 ir 43 straipsniais. Be abejo, yra svarbu nubrėžti skiriamąją ribą tarp 43 ir 294 straipsnių vartojimo, siekiant aiškumo ir geresnio EB Steigimosi sutarties supratimo. Nepaisant to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad galutinis rezultatas, pritaikius tiek vieną, tiek kitą straipsnį iš esmės bus toks pats, nes abi nuostatos įgyvendina ir sukonkretina bendrąjį nediskriminavimo principą, įtvirtintą EB Steigimo sutarties 12 straipsnyje.

2002, P. 52- 53.

²⁶ Werlauff E. EU- Company Law. Copenhagen: DJOF Publishing, 2003, P. 31.

²⁷ Bylos *Reyners v Belgium* 2/74, *Commission v United Kingdom* C-246/89.

²⁸ Vėgėlė I. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 51.

²⁹ Werlauff E. EU- Company Law. Copenhagen: DJOF Publishing, 2003, P. 32.

Kaip jau buvo minėta, siekdama užtikrinti erdvę be vidaus sienų Europos Bendrija ne tik įtvirtina fundamentalias teisės normas EB Steigimo sutartyje, bet dar daugiau- siekia tolesnio valstybių narių įmonių teisės harmonizavimo. Nekvestionuojama yra tai, kad nacionaliniuose bendrovių veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose egzistuojantys skirtumai apsunkina nevaržomą vidaus rinkos funkcionavimą. Jei nacionaliniai įstatymai, reglamentuojantys kertinius klausimus (tarp jų ir akcininkų teisių apsaugą), yra iš esmės skirtingi, tokie nevienodumai ypač įtakoja konkurenciją tarp valstybių narių. Tik teoriškai galima sumodeliuoti idealią situaciją, kuomet visoje ES teritorijoje bendrovėms yra sudarytos vienodos teisinės sąlygos ir konkurenciją įtakoja grynai ekonominiai, o ne teisiniai faktoriai. Tuo tarpu norint praktikoje pasiekti kuo vienodesnes teises sąlygas, būtina nemažą dėmesį skirti bendrovių teisės harmonizavimui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog bendrovių teisės harmonizavimas nėra pats savaime tikslas, teisės derinimo paskirtis yra ne tik palengvinti naudojimąsi įsisteigimo teise, bet ir apriboti dėl skirtingų valstybių narių teisės normų kylančią riziką akcininkų, kreditorių ir trečiųjų asmenų teisių apsaugai. Praktikoje nereti atvejai, kai bendrovių, kurių turtinė atsakomybė yra ribojama akcijomis veikla peržengia nacionalinių teritorijų sienas, todėl iškyla būtinybė užtikrinti, kad dėl šios priežasties nenukentėtų akcininkų teisių apsauga ir nebūtų apsunkinamos tarpvalstybinės investicijos.

Sutarties pagrindas bendrovių teisės harmonizavimo programai yra EB Steigimo sutarties 44 (2) (g) straipsnis. Šio straipsnio pirmojoje dalyje yra įtvirtinta: kad būtų pasiekta įsisteigimo laisvė tam tikros rūšies veikloje, Taryba, laikydama 251 straipsnyje nurodytos tvarkos ir pasikonsultavusi su Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu, leidžia atitinkamas direktyvas.³¹ Antrojoje straipsnio dalyje ši nuostata plėtojama teigiant, kad Taryba ir Komisija vykdo pagal pirmiau išdėstytas nuostatas joms tenkančias pareigas, visų pirma:

(...) (g) kiek būtina koordinuodamos apsaugos priemonės, kurių valstybės narės reikalauja iš įmonių, apibūdintų 48 straipsnio antrojoje pastraipoje, imtis narių ir kitų asmenų interesams apsaugoti, ir siekdamas užtikrinti tokių priemonių lygiavertiškumą Bendrijoje.³² Visos skaičiais įvardintos bendrovių teisės direktyvos buvo priimtose EB Steigimo sutarties 44 (2) (g) straipsnio pagrindu.

Iš šio straipsnio formulotės galima daryti tam tikras išvadas:

- 1) Šiame straipsnyje kalbama apie įmonių teisės suartinimą;
- 2) Harmonizuoti būtina normas, skirtas apsaugoti bendrovių akcininkus ir kitus asmenis;

³⁰ Byla *Baars* C-251/98, Paragraphs 21- 22.

³¹ Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community //Official Journal C: 2002 12 24 Nr. 325-33, Article 44 (1).

- 3) Harmonizavimas turi būti nukreiptas įsisteigimo laisvei įgyvendinti;
- 4) Harmonizavimas turi būti įgyvendinamas tik esant būtinybei.

Europos Bendrijoje harmonizavimas įgyvendinamas antrinės teisės aktų- direktyvų pagalba. Tuo tarpu reglamentai priimami tada, kai yra būtina ne vien tik suderinti nacionalinę teisę, bet ir sukurti viršnacionalinę teisę.

Tuo tarpu reglamentų, numatančių viršnacionalinių verslo darinių sukūrimą, priėmimas yra grindžiamas EB Steigimo sutarties 308 straipsniu. Tai yra taip vadinamas „straipsnis nenumatytiems atvejams“. Šis straipsnis numato, kad jei pasirodytų, kad veikiant bendrajai rinkai vienam iš Bendrijos tikslų pasiekti reikia imtis Bendrijos veiksmų, kuriems ši Sutartis nenumato reikalingų įgaliojimų, Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, vieningu sprendimu imasi reikiamų priemonių.³³ Šiuo straipsniu remiasi 2001 m. priimtas reglamentas dėl Europos bendrovės statuto (šis reglamentas aptariamas 2.1.5. darbo poskyryje).

Nors W. Edwards, pritardama D. D. Prentice teigia, jog bendrovių teisėje sunku išivaizduoti bet kurį svarbesnį dalyką, kurio lengvai nebūtų galima priskirti prie akcininko arba kreditoriaus interesų apsaugos klausimo³⁴, kiek tai leidžia ribota baigiamojo darbo apimtis, toliau bus aptariamos esmingiausios šiuo metu galiojančios EB antrinės teisės aktų normos, įtvirtinančios pagrindines bendrovės akcininkų teises.

2.1.1. Pirmoji Tarybos direktyva- bendrovių informacijos viešumo ir duomenų bei dokumentų atskleidimo reikalavimo įtvirtinimas

Steigimosi laisvės suvaržymo panaikinimo programoje numatytas koordinavimas buvo pradėtas Pirmąją Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo 68/151/EEB (toliau- Pirmoji Tarybos direktyva).³⁵ Iš esmės Pirmąją Tarybos direktyvą pagal reglamentuojamus klausimus, galima suskirstyti į keturias dalis:

- 1) Bendrovių pareigos pateikti ir paskelbti nurodytus dokumentus ir duomenis įtvirtinimas;

³² Ibid, Article 44 (2) (g).

³³ Ibid, Article 308.

³⁴ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 31.

³⁵ First Council Directive of 9 March 1968 on co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of companies within the meaning of the second paragraph of article 58 of the treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the community //Official Journal L: 1968 03 14 Nr.65-8.

- 2) Nuostatos dėl iki steigimo sudarytų, *ultra vires*, bei bendrovei atstovauti įgaliotų asmenų sudarytų sandorių galiojimo;
- 3) Bendrovių įsteigimo negaliojimo pagrindų įtvirtinimas;
- 4) Direktyvos įgyvendinimo valstybėse narėse klausimai.

Jau pačioje Pirmosios Tarybos direktyvos preambulėje įtvirtinta nuostata, jog šia direktyva siekiama apsaugoti trečiųjų šalių interesus. Šią nuostatą patvirtina ir ETT teigdamas, kad Pirmosios direktyvos tikslas buvo koordinuoti garantijas, kurių valstybės narės turi reikalauti iš ribotos atsakomybės bendrovių siekiant apsaugoti, *inter alia*, trečiųjų šalių interesus.³⁶

Kalbant apie akcininkų teisių apsaugą, reikšmingesnės yra nuostatos dėl bendrovių įsteigimo negaliojimo. 10- 12 straipsniai nustato atvejus, kuriems esant bendrovė gali būti pripažinta neteisėtai įsteigta ir dėl to niekine nuo pat pradžios, dėl ko kyla reikšmingos pasekmės akcininkams, kreditoriams bei darbuotojams.³⁷

11-ajame straipsnyje įtvirtinta svarbi nuostata, kad bendrovė gali būti paskelbta negaliojančia tik tai teismo sprendimu ir esant tam tikriems pagrindams. Negaliojimo pagrindų sąrašas yra baigtinis. Be kitų šiame straipsnyje įtvirtintų negaliojimo pagrindų, bendrovių negaliojimas pripažįstamas, kai steigimo dokumente ar įstatuose nenurodomas atskirų asmenų pasirašytojo kapitalo dydis, viso pasirašytojo kapitalo dydis, nesilaikoma nacionalinės teisės aktų nuostatų dėl mažiausio apmokėto kapitalo dydžio. ETT *Marleasing* byloje pasisakė dėl 11 straipsnyje įtvirtinto baigtinio bendrovės įsteigimo negaliojimo pagrindų sąrašo. Pasak ETT, reikalavimas, kad nacionalinės teisės normos turi būti aiškinamos remiantis Pirmosios Tarybos direktyvos 11 straipsniu reiškia, kad bendrovės įsteigimo negaliojimas negali būti pripažintas vadovaujantis kitais pagrindais, nei tie, kurių išsamus sąrašas yra pateiktas minėtame straipsnyje.³⁸

2.1.2. Antroji Tarybos direktyva- ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimas, jų kapitalo palaikymas ir keitimas

1976 m. gruodžio 13 dieną buvo priimta Antroji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš ribotos turtinės atsakomybės akcinių bendrovių dėl jų narių ir kitų interesų apsaugos pagal Sutarties 58 straipsnio³⁹ antrąją pastraipą, bendroves steigiant, palaikant ir

³⁶ Byla *Rabobank v Minderhoud* C- 104/96, Paragraph 19.

³⁷ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 59.

³⁸ Byla *Marleasing* C-106/89, Paragraph 9.

³⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad pagal dabar galiojančią EB Steigimo sutarties straipsnių numeraciją ši norma yra įtvirtinta Sutarties 48 str. 2 d.

keičiant jų kapitalą, siekdamas tokias priemones suvienodinti, koordinavimo 77/91/EEB (toliau- Antroji Tarybos direktyva).⁴⁰

Ši Direktyva pripažįstama pagrindine bendrovių teisės harmonizavimo priemone, kadangi jos pagrindu nustatyti bendri reikalavimai ir procedūros akcinėms bendrovėms. Direktyvos preambulėje įtvirtinta nuostata, jog norint užtikrinti minimalią lygiavertę ribotos turtinės atsakomybės akcinių bendrovių akcininkų ir kreditorių apsaugą, itin svarbu yra suderinti nacionalines nuostatas dėl jų kapitalo kaupimo ir palaikymo, didinimo arba mažinimo- taigi šios direktyvos tikslas *inter alia* yra akcininkų teisių apsauga. Valstybės narės gali nustatyti griežtesnes akcininkų apsaugos priemones, nei numatyta, tačiau tam turi būti įtvirtintas konkretus leidimas direktyvoje.

Kertinis šios direktyvos akmuo- akcininkų lygiateisiškumo principo įtvirtinimas 42 straipsnyje, kuriame teigiama, kad įgyvendinant šią direktyvą, valstybių narių įstatymai užtikrina visų akcininkų, kurių padėtis yra vienoda, lygias teises. Taip pat svarbios taisyklės dėl pradinio kapitalo pakankamumo, tolesnio jo palaikymo ir akcininkų teisės, susijusios su naujo kapitalo emisija.

Direktyvos 6 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas dėl minimalaus akcinės bendrovės įstatinio kapitalo. 6-ajame straipsnyje nustatyta, kad valstybių narių įstatymai turi reikalauti, kad tam, kad bendrovė galėtų būti įsteigta arba gauti leidimą imtis verslo, minimalaus pasirašytojo kapitalo dydis turi būti ne mažesnis kaip 25 000 ekiu. Iš šios nuostatos formuluotės yra aišku, kad valstybės narės gali nustatyti ir aukštesnę minimalaus kapitalo ribą. Nors reikalavimas dėl minimalaus kapitalo yra siejamas visų pirma su bendrovės kreditorių teisių apsauga, darbo autorės nuomone akcininkų turtinės ir neturtinės teisės priklauso nuo turimų akcijų skaičiaus, kitaip tariant, akcininko dalies bendrovės įstatiniame kapitale.

Įstatinis kapitalas yra viena iš nuosavo bendrovės kapitalo sudėtinių dalių. Įstatinis kapitalas yra apibrėžiamas kaip bendrovės kapitalo dalis, nurodyta įstatuose, atspindinti visų bendrovės dalyvių įnašų bendrą nominalią vertę ir kiekvieno bendrovės dalyvio dalį, išreikštą procentais. Jo dydis yra lygus visų bendrovės pasirašytų akcijų nominalių verčių sumai.⁴¹

Bendrovės įstatinio kapitalo paskirtis (funkcijos) yra:

- 1) Užtikrinti bendrovės materialinę bazę.

⁴⁰ Second Council Directive of 13 December 1976 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of companies within the meaning of the second paragraph of article 58 of the treaty, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital, with a view to making such safeguards equivalent //Official Journal L: 1977 01 30 Nr. 26-1.

- 2) Apibrėžti bendrovės atsakomybės už savo įsipareigojimus ribas.
- 3) Priemonė kiekvieno akcininko daliai bendrovės kapitale nustatyti.⁴²

Kalbant apie akcininkų teisių apsaugą, be abejo, svarbiausia yra trečioji įstatinio kapitalo funkcija. Pagrindinis akcijos tikslas turėtų būti bendrovės akcininkų, kurių padėtis yra vienoda, lygybės užtikrinimas. Šiuo atžvilgiu svarbi yra Antrosios Tarybos direktyvos 8- ajame straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad akcijos negali būti išleistos žemesnės nei jų nominali vertė kainos arba, jei nominalios vertės nėra, jų buhalterinės vertės. Tokiu būdu akcininkai užtikrinami, kad kitų akcininkų įnašai į bendrovės kapitalą nėra mažesni.

Antrojoje Tarybos direktyvoje suformuoti saugikliai (su tam tikromis išimtimis), formuojant bendrovės kapitalą- įtvirtinta, kad pasirašytąjį kapitalą gali sudaryti tik turtas, kurį galima ekonomiškai įvertinti, taip pat numatytas reikalavimas sumokėti ne mažiau kaip 25 % akcijų nominalios ar buhalterinės vertės, o tais atvejais, kai akcijos yra apmokamos kitaip nei grynaisiais pinigais- būtina ekspertų ataskaita.⁴³ Visgi visada išlieka galimybė, jog tam tikrais atvejais bendrovės kapitalas yra formalus ir nei kreditoriams, nei akcininkams neatlieka jokios užtikrinančios funkcijos. Pasak V. Edwards netgi apmokėtas kapitalas negali būti laikomas absoliučia lėšų garantija, nes jis gali būti iššvaistytas neapgalvotai investavus.⁴⁴

Dėl šios priežasties pasigirsta minčių, jog minimalaus pasirašytojo kapitalo dydžio reikėtų atsisakyti. Be abejo šio reikalavimo atsisakymas palengvintų steigimosi laisvės įgyvendinimą Europos Bendrijoje, tačiau būtina atsižvelgti ir į galimą vadinamojo *Delaware efekto* atsiradimą Europos Bendrijoje. Atkreiptinas dėmesys, jog iki šių dienų nėra sutariama, ar *Delaware efektas* yra greičiau neigiamas ar teigiamas reiškinys, ar jis yra nukreiptas į bendrovės dalyvių teisių sumažinimą, ar atvirkščiai- suteikia bendrovės dalyviams nevaržomą teisę rinktis optimaliausią bendrovės teisinio reguliavimo būdą. Darbo autorės nuomone, minimalaus kapitalo dydžio nereikėtų atsisakyti, taip užtikrinant bent jau minimalią valstybių narių „starto lygybę“ steigiant akcines bendroves Europos Bendrijoje ir apsaugant *inter alia* bendrovės dalyvių teises. Juk net ir tuomet išlieka valstybių narių galimybė konkuruoti, tobulinant nacionalinį akcinių bendrovių veiklos teisinį reglamentavimą.

Peržvelgus Antrosios Tarybos direktyvos nuostatas dėl kapitalo sumažėjimo bei sumažinimo, o taip pat kapitalo palaikymo ir padidinimo, matyti, kad visgi svarbiausios bei

⁴¹ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. Civilinė teisė (bendroji dalis). Vinius: LTU, 2004. P. 225.

⁴² Ten pat. P. 225.

⁴³ Antrosios Tarybos direktyvos 7, 9, 10 straipsniai, OJ L: 1977 01 30 Nr. 26-1.

⁴⁴ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 94.

labiausiai susijusios su bendrovės akcininkų teisių apsauga yra nuostatos dėl bendrovės kapitalo padidinimo (ypač 25 straipsnio 1 dalis ir 29 straipsnio 1 dalis). Šių nuostatų tinkamo įgyvendinimo klausimai gana plačiai yra atspindėti ir ETT jurisprudencijoje.

Antrosios Tarybos direktyvos 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad sprendimai dėl kapitalo padidinimo turi būti priimti visuotiniame susirinkime. Tokie sprendimai ir pasirašytojo kapitalo padidėjimas skelbiami pagal kiekvienos valstybės įstatymus Direktyvos 68/151/EEB 3 straipsniu nustatyta tvarka.

Tuo tarpu 29 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad kai kapitalas didinamas išleidžiant akcijas už mokestį grynaisiais pinigais, pirmenybės teisę jas įsigyti turi bendrovės akcininkai proporcingai jų turimai kapitalo daliai.

Taigi 25(1) straipsnyje įtvirtinta akcininkų teisių apsauga išplečiama 29(1) straipsniu. Dėl šių straipsnių taikymo yra pasisakęs ETT savo jurisprudencijoje. Sujungtose bylose *Karella and others* bei *Karellas* ETT teigė, jog Antrosios Tarybos direktyvos 25(1) straipsniu gali remtis asmenys nacionaliniuose teismuose prieš valstybės institucijas.⁴⁵ Taigi, šioje byloje buvo įtvirtintas 25(1) straipsnio tiesioginis veikimas. Dar daugiau- ETT šioje byloje gana griežtai pasisakė, kad valstybėms narėms nėra leidžiama nukrypti nuo 25(1) straipsnio reikalavimų ir kad ši nuostata turi būti suprantama kaip draudžianti valstybėms narėms netgi ir išimtinėmis situacijomis remtis teisiškai privalomomis taisyklėmis, prieštaraujančiomis šiam straipsniui.⁴⁶ Byloje *Kerafina-Keramische* ETT pakartojo savo nuomonę, išsakytą *Karella and others* bei *Karellas* sujungtose bylose, kad Antrosios Tarybos direktyvos 25(1) straipsnis yra tiesiogiai veikiantis.⁴⁷

Kefalas byloje ETT įtvirtino dar vieną svarbią nuostatą, susijusią su 25(1) straipsnio taikymu. Pasak ETT, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas dėl kapitalo padidinimo yra taikomas ir tais atvejais, kai bendrovė yra atsidūrusi sunkioje finansinėje padėtyje. ETT teigimu, vienodo Bendrijos teisės taikymo bei efektyvumo principas būtų pažeistas, jeigu būtų manoma, kad akcininko rėmimasis 25(1) straipsniu yra piktnaudžiavimas savo teisėmis, teigiant, kad kapitalo padidinimu ne tik buvo išspręsti bendrovės finansiniai sunkumai bet tai pasitarnavo akcininkų ekonominei naudai.⁴⁸ Tokiu atveju, finansinėje krizėje atsidūrusios bendrovės akcininkas niekada negalėtų remtis Antrosios Tarybos direktyvos 25(1) straipsniu. Taigi, šio straipsnio apimtis būtų

⁴⁵ Sujungtos bylos *Karella and others* bei *Karellas*, C- 19/90 and C- 20/90, Paragraph 23.

⁴⁶ Ten pat, Paragraph 31.

⁴⁷ Byla *Kerafina-Keramische*, C- 134/91, Paragraph 18.

⁴⁸ Byla *Kefalas*, C- 367/96, Paragraph 23.

pakeista, tuo tarpu remiantis ETT jurisprudencija net ir rimtų finansinių sunkumų atveju, visuotinio akcininkų susitikimo sprendimas turėtų galioti.⁴⁹

Kita vertus, Bendrijos teisė nedraudžia nacionaliniam teismui remiantis svariais įrodymais iširti, ar, pateikdamas ieškinį pagal 25(1) straipsnį dėl kapitalo padidinimo pripažinimo neteisėtu, akcininkas nesiekė gauti nepagrįstos naudos bendrovės sąskaita, kas aiškiai prieštarauja straipsnio paskirčiai, t.y. dėl akcininkų interesų užtikrinti, kad sprendimas padidinti kapitalą, keičiantis jų turto daliai, būtų priimtas jiems dalyvaujant.⁵⁰

Diamantis byloje ETT apibendrina savo argumentus, išsakytus ankstesnėse bylose. Pasak ETT, Antrosios Tarybos direktyvos 25(1) straipsnio tikslas yra užtikrinti (siekiant akcininkų gerovės), kad sprendimas padidinti bendrovės kapitalą, kuris neabejotinai įtakoja akcininkų lygybės principo įgyvendinimą, nebūtų priimtas neįtraukiant akcininkų į bendrovės sprendimų priėmimo procesą. Šis tikslas būtų rimtai pažeistas, jeigu valstybėms narėms būtų suteikta teisė nukrypti nuo Antrosios Tarybos direktyvos nuostatų, išlaikant nacionalinės teisės nuostatas (netgi tuomet, kai tokios taisyklės yra skirtos tik specialioms ir išimtiniais atvejais).⁵¹

Diamantis byla ypač įdomi tuo, kad joje nagrinėtas mažųjų akcininkų teisių apsaugos klausimas.⁵² Iš šioje byloje išsakytos ETT pozicijos matyti, kad mažiesiems akcininkams yra suteikta pakankamai daug laisvės įgyvendinant savo teises pagal Antrąją Tarybos direktyvą. Pasak ETT akcininkas, kuris remiasi 25(1) straipsniu negali būti laikomas piktnaudžiaujančiu savo teisėmis vien tik dėl to, kad jis yra mažasis akcininkas bendrovės, kurioje atliekamos reorganizavimo procedūros, ar gavo tam tikros naudos iš bendrovės reorganizavimo, ar nepasinaudojo savo pirmenybės teise įsigyti naujai išleistų akcijų, ar kartu su kitais akcininkais pritarė reorganizavimo procedūrai, ar kreipėsi su ieškiniu dėl kapitalo padidinimo sprendimo panaikinimo tik praėjus tam tikram laikui tarpui.⁵³

Syndesmos byloje ETT priėjo prie išvados, kad Antrosios Tarybos direktyvos 29(1) straipsnis, kaip ir 25(1) straipsnis yra tiesiogiai veikiantis.⁵⁴ *Nold/Siemens* byloje⁵⁵ ETT laikė svarbiu faktą, kad nacionalinė taisyklė, išplečianti pirmenybės teisės galiojimą, atitinka vieną iš direktyvos tikslų, t.y. efektyvesnės akcininkų interesų apsaugos užtikrinimą. Teismas pastebėjo, jog, sprendžiant iš 29 straipsnio formuluočių, jis taikomas tik akcijų emisijoms už grynuosius pinigus.

⁴⁹ Ten pat, Paragraph 25.

⁵⁰ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 94.

⁵¹ Byla *Diamantis*, C- 373/97, Paragraph 32.

⁵² Mažųjų akcininkų teisių apsaugos klausimas plačiau bus aptartas 2.2.1. šio darbo poskyryje.

⁵³ Byla *Diamantis*, C- 373/97, Paragraph 44.

⁵⁴ Byla *Syndesmos*, C- 381/89, Paragraph 43.

⁵⁵ Byla *Nold/Siemens*, C- 42/95.

Teismas nusprendė, kad tai nedraudžia valstybėms narėms išplėsti jo nuostatų taikymą emisijoms už apmokėjimą kitokiu būdu nei grynaisiais pinigais arba nustatyti, kad sprendimas nesuteikti pirmenybės teisės tokiais atvejais gali būti iš esmės persvarstytas.⁵⁶

Kaip matyti, Antroji Tarybos direktyva įtvirtina svarbias normas, skirtas bendrovės akcininkų teisių apsaugai. ETT savo jurisprudencijoje pakankamai aiškiai pasisakė dėl šių nuostatų taikymo. Tačiau vargu ar Antrojoje Tarybos direktyvoje įtvirtintos nuostatos yra pakankamai paprastos ir pažangios, o jomis teikiama apsauga yra pakankamai efektyvi.

Štai V. Edwards, cituodama J. Lang Temple, teigia, kad 29 straipsnio nuostatą ekspertai vertino palankiai, laikydami ją svarbia akcininkų apsaugos nuo nepagrįstos direktorių sugalvotos akcijų emisijos sau patiems priemone, tačiau direktyva buvo kritikuota dėl nepakankamos akcininkų interesų apsaugos ta prasme, kad joje nereikalaujama, jog kapitalo didinimo atveju akcijos būtų išleistos geriausia kaina.⁵⁷

Taipogi net pats ETT *Diamantis* byloje yra pasisakęs, kad Antroji Tarybos direktyva nenumato jokios bausmės už jos nuostatų pažeidimą. Dar daugiau- joje nėra reiklavimo valstybėms narėms įtvirtinti tokias bausmes įgyvendinant direktyvą nacionalinėje sistemoje.⁵⁸ Taigi, nesant specialių nuostatų, galima daryti išvadą, kad direktyvos pažeidimo atveju turėtų būti taikomos sankcijos, numatytos nacionalinėje privatinėje teisėje.

2.1.3. Trečioji ir Šeštoji Tarybos direktyvos- bendrovių jungimasis bei skaidymasis

Bendrovės akcininkų teisės neabejotinai turi būti apsaugotos ir atliekant akcinių bendrovių reorganizavimo procedūras. Šiam klausimui reglamentuoti 1978 m. spalio 9 d. buvo priimta Trečioji Tarybos direktyva 78/855/EEB, pagrįsta Sutarties 54 straipsnio 3 dalimi, dėl akcinių bendrovių jungimo (toliau- Trečioji Tarybos direktyva).⁵⁹ 1982 m. gruodžio 17 d. priimta ir Šeštoji Tarybos direktyva 82/891/EEB, pagrįsta Sutarties 54 straipsnio 3 dalies g punktu, dėl akcinių bendrovių skaidymo (toliau- Šeštoji Tarybos direktyva).⁶⁰

Trečiosios Tarybos direktyvos preambulėje pabrėžta, jog yra ypač svarbu, kad jungiamų bendrovių akcininkai būtų kaip galima objektyviau informuojami ir jų teisės būtų reikiamai

⁵⁶ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 98.

⁵⁷ Edwards. V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 96.

⁵⁸ Byla *Diamantis*, C- 373/97, Paragraph 5.

⁵⁹ Third Council Directive of 9 October 1978 based on article 54 (3) (g) of the treaty concerning mergers of public limited liability companies //Official Journal L: 1978 10 20 Nr. 295-36.

⁶⁰ Sixth Council Directive of 17 December 1982 based on article 54 (3) (g) of the treaty, concerning the division of public limited liability companies //Official Journal L: 1982 12 31 Nr.378-47.

ginamos. Šeštosios Tarybos direktyvos preambulėje įtvirtinta analogiška nuostata dėl bendrovių akcininkų teisių apsaugos. Būtina atkreipti dėmesį, kad tiek Trečioji, tiek Šeštoji Tarybos direktyva apima tikrai vietinius susijungimus (pasidalijimus), t.y. tik tuos, kuriuose dalyvauja vienos valstybės narės įstatymais reglamentuojamos bendrovės. Svarbu ir tai, kad tiek Trečiosios, tiek Šeštosios direktyvos reglamentuojami klausimai apima ne tik akcinių bendrovių jungimą ar skaidymą, tačiau ir teisinius veiksmus, panašius į šias procedūras. Tokiu būdu yra išplečiama šiomis direktyvomis teikiama teisių apsauga. Taip pat yra svarbu, jog galimybė pripažinti jungimą ar skaidymą negaliojančiu turi būti kiek įmanoma apribota.

Tiek Trečiojoje, tiek Šeštojoje Tarybos direktyvoje, kaip viena iš bendrovių jungimo (skaidymo) pasekmių yra ta, jog įsigyjamos (skaidomosios) bendrovės akcininkai tampa įsigyjančiosios bendrovės (įsigyjančiųjų bendrovių) akcininkais.⁶¹ Būtent dėl šios priežasties būtina užtikrinti, kad bendrovės akcininkų teisės išliktų nepažeistos jiems tapus įsigyjančios bendrovės (bendrovių) akcininkais ir be likvidavimo pasibaigus ankstesnei bendrovei.

Taigi, siekiant apsaugoti akcininkų teises Trečiojoje bei Šeštojoje Tarybos direktyvoje numatyti paskelbimo reikalavimai taikomi jungimo sąlygų projektui. Taip pat įtvirtinta nuostata (su tam tikromis išimtimis), kad bendrovių jungimui (skaidymui) vykdyti ir jungimo (skaidymo) sąlygų projektui tvirtinti reikia turėti kiekvienos iš jungiamų bendrovių visuotinio susirinkimo patvirtinimą.⁶² Jungimo sąlygų projekto esmė yra ta, kad svarbiausios susijungimo sąlygos turi būti suderintos prieš visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą ir išdėstytos prieinamame dokumente.

Taipogi parengiamos dvi ataskaitos raštu- vieną ataskaitą parengia kiekvienos jungiamų bendrovių administracija arba vadovybė. Šioje ataskaitoje paaiškinamas bendrovių jungimo sąlygų projektas ir pateikiamas teisinis ir ekonominis tų sąlygų, o ypač akcijų keitimo santykio pagrindimas. Kitą ataskaitą parengia ekspertai. Ekspertai taipogi išnagrinėja bendrovių jungimo sąlygų projektą ir nurodo ar jų nuomone nustatytas akcijų keitimo santykis yra teisingas ir pagrįstas.⁶³ Be abejo numatytas ir reikalavimas dėl galimybės sudarymo bendrovės akcininkams susipažinti su visais svarbiausiais dokumentais ne vėliau kaip prieš mėnesį iki nustatytos visuotinio susirinkimo datos, kuriame svarstomas bendrovių jungimo sąlygų projektas.⁶⁴ Analogiškos nuosatos įtvirtintos ir Šeštojoje Tarybos direktyvoje.⁶⁵

⁶¹ Trečiosios Tarybos direktyvos 19 str. 1d. b) punktas, Šeštosios Tarybos direktyvos 17 str. 1d. b) punktas, OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36.

⁶² Trečiosios Tarybos direktyvos 6 str., 7 str. 1d., 8 str., Šeštosios Tarybos direktyvos 3 str., 4 str., 5 str., 6 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36.

⁶³ Trečiosios Tarybos direktyvos 9str., 10 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36.

⁶⁴ Trečiosios Tarybos direktyvos, 11 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36.

⁶⁵ Šeštosios Tarybos direktyvos 7 str., 8 str., 9 str., OJ L: 1982 12 31 Nr. 378-47.

Ypač svarbios yra Trečiosios bei Šeštosios Tarybos direktyvos nuostatos, įtvirtinančios įgytos bendrovės administracinių arba valdymo organų narių civilinę atsakomybę prieš tos bendrovės akcininkus už jų blogą darbą, parengiant ir vykdant bendrovių jungimą arba padalijimą. Taip pat numatyta ir ekspertų civilinė atsakomybė prieš bendrovės akcininkus už jų netinkamą pareigų vykdymą.⁶⁶

Sąlygų projektą turi patvirtinti susijungiančių ar padalijamų bendrovių visuotinis akcininkų susirinkimas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad kai susijungiama arba pasidalijama sukuriama nauja bendrovė, pastarosios bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimas yra būtinas.⁶⁷ Kitais atvejais numatytos tam tikros išimtys iš šio reikalavimo. Tačiau išimčių taikymo atveju vienam ar daugiau įgyjančiosios arba padalijamos bendrovės akcininkų, kurių turimos akcijos sudaro minimalią pasirašytojo kapitalo dalį, kuri negali būti nustatyta didesnė nei 5 procentai, turi būti suteikta teisė reikalauti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo.⁶⁸

Susijungimo (padalijimo) negaliojimas turi būti paskelbtas teismo sprendimu. Susijungimas arba pasidalijimas, įvykdytas pagal valstybės narės įstatymus gali būti paskelbats negaliojantis tik Direktyvose nurodytais atvejais. Be to, procesas dėl negaliojimo pripažinimo negali būti pradėtas praėjus daugiau nei šešioms mėnesiams nuo susijungimo ar pasidalijimo įsigaliojimo asmeniui, kuris siekia tokio pripažinimo. Direktyvose nustatyta, kad, jeigu įmanoma pašalinti trūkumą, galintį padaryti susijungimą ar pasidalijimą negaliojantį, kompetentingas teismas turi nustatyti atitinkamoje operacijoje dalyvaujančioms bendrovėms terminą tokiai situacijai ištaisyti.⁶⁹

Taigi, kaip matyti iš aptartų nuostatų, bendrovės akcininkų teisės neabejotinai turi būti apsaugotos ir atliekant akcinių bendrovių jungimo bei skaidymo procedūras. Akcininkų interesus turi pakankamai apsaugoti susijungimui (padalinimui) taikomos procedūros tinkamas įgyvendinimas, šios procedūros taikymo išplėtimas teisiniams veiksams, panašiems į akcinių bendrovių jungimą ar skaidymą, o taip pat galimybių pripažinti jungimo ar skaidymo procedūrą negaliojančia apribojimas.

⁶⁶ Trečiosios Tarybos direktyvos 20 str., 21 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36; Šeštosios Tarybos direktyvos 18 str., OJ L: 1982 12 31 Nr. 378-47.

⁶⁷ Trečiosios Tarybos direktyvos 7 str. 1d., 23 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36; Šeštosios Tarybos direktyvos 5 str. 1d., 22 str. 3d.

⁶⁸ Trečiosios Tarybos direktyvos 8 str. 1d. c) punktas, OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36; Šeštosios Tarybos direktyvos 20 str. 1d. c) punktas, OJ L: 1982 12 31 Nr. 378-47.

2.1.4. Kitos Tarybos direktyvos, priimtos įgyvendinant bendrovių teisės harmonizavimo programą

Europos Bendrijoje taip pat buvo priimtos ir kitos direktyvos, skirtos bendrovių teisės harmonizavimo programos įgyvendinimui. 1978 m. liepos 25 d. buvo priimta Ketvirtoji Tarybos direktyva 78/660/EEB, grindžiama Europos ekonominės bendrijos steigimo sutarties 54 straipsnio 3 dalies g punktu, dėl tam tikrų tipų bendrovių metinių atskaitomybių,⁷⁰ 1983 m. birželio 13 d. priimta Septintoji Tarybos direktyva 83/349/EEB, pagrįsta Sutarties 54 straipsnio 3 dalies g punktu, dėl konsoliduotos atskaitomybės.⁷¹ Šios direktyvos sudaro savotišką Europos apskaitos kodeksą, jose įtvirtintos specifinės nuostatos, susijusios su finansinės informacijos skelbimu. Be abejo, nacionalinių nuostatų, susijusių su metine ar konsoliduota atskaitomybe bei metinės finansinės atskaitomybės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės skelbimu koordinavimas yra svarbus tiek bendrovės akcininkų, tiek trečiųjų šalių teisių apsaugai, tačiau dėl savo specifiškumo šios nuostatos darbe plačiau nebus aptariamoms.

1989 m. gruodžio 21 d. priimta Vienuoliktoji Tarybos direktyva 89/666/EEB dėl atskleidimo reikalavimų filialams, įsteigtiems valstybėse narėse tam tikrų tipų bendrovių, kurioms taikomi kitos valstybės įstatymai.⁷² Tretieji asmenys, o neretai ir akcininkai turi santykių su bendrovėmis ne tiesiogiai, o per jų filialus. Filialų atžvilgiu juntama koordinavimo stoka, ypač kiek tai susiję su informacijos apie filialus atskleidimu. Būtent šias problemas ir siekta išspręsti Vienuoliktoji Tarybos direktyva, nustatančia informacijos, duomenų ir dokumentų atskleidimo reikalavimus tiek bendrovių iš valstybių narių, tiek kitų valstybių filialams.

1989 m. gruodžio 21 d. priimta Dvyliktoji bendrovių teisės Tarybos direktyva 89/667/EEB dėl vienanarių uždaryjū akcinių bendrovių.⁷³ Ši Direktyva reglamentuoja vieno asmens uždarysias akcines bendroves ir nustato pagrindinę taisyklę: tokios bendrovės turi būti pripažįstamos vienanarėmis iš karto jas įsteigus arba visas jų akcijas įsigijus vienam asmeniui. Ši direktyva yra

⁶⁹ Trečiosios Tarybos direktyvos 22 str., OJ L: 1978 10 20 Nr. 295-36; Šeštosios Tarybos direktyvos 19 str., OJ L: 1982 12 31 Nr. 378-47.

⁷⁰ Fourth Council Directive of 25 July 1978 based on article 54 (3) (g) of the treaty on the annual accounts of certain types of companies //Official Journal L: 1978 08 14 Nr. 222-11.

⁷¹ Seventh Council Directive of 13 June 1983 based on the article 54 (3) (g) of the treaty on consolidated accounts //Official Journal L: 1983 07 18 Nr.193-1.

⁷² Eleventh Council Directive of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a member state by certain types of company governed by the law of another state (89/666/EEC) //Official Journal L: 1989 12 30 Nr. 395-36.

⁷³ Twelfth Council company law directive of 21 December 1989 on single-member private limited-liability companies (89/667/EEC) // Official Journal L: 1989 12 30 Nr. 395-40.

labiau susijusi su bendrovės kreditorių teisių apsauga, nes kreditoriams neabejotinai yra naudingas nacionalionių taisyklių, reglamentuojančių vienintelio akcininko atsakomybę, koordinavimas.

Taigi, įmonių teisės srityje priimtose direktyvos greičiau teigiamai įtakojo valstybių narių nacionalinės teisės suartėjimą. Susiklosčiusi praktika patvirtino, kad direktyvų pagalba gali būti derinami (nors neretai tam prireikia labai daug laiko) net ir itin ryškūs valstybių narių teisinių sistemų skirtumai. Visgi priimant direktyvas kiekvieną kartą būtina surasti „aukso vidurį“ tarp dviejų kraštutinių: būtinybės įtvirtinti tam tikras imperatyvias teisės normas, kurios kiek įmanoma labiau apsaugotų akcininkų interesus ir kartu poreikio suteikti valstybėms narėms alternatyvos, pasirinkimo galimybę, tokiu būdu nepaneigiant istoriškai susiklosčiusių nacionalinių skirtumų.

2.1.5. Societas Europaea reglamentas- rėminio reguliavimo poveikis akcininkų teisių apsaugai

Kaip matyti iš aukščiau aptartų nuostatų, Europos Bendrijoje harmonizavimas daugiausiai buvo įgyvendinamas direktyvų pagalba. Tačiau ilgainiui įgyvendinant bendrovių teisės derinimo programą, nuspręsta neapsiriboti nacionalinės valstybių narių teisės vienodinimu ir sukurti išimtinai Europos bendrovių teisės subjektus. 2001 m. spalio 8 d. priimtas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (toliau- Societas Europaea, SE reglamentas).⁷⁴ Šio reglamento priėmimu greta harmonizavimo, siekiama sukurti viršnacionalinius verslo darinius ir tokiu būdu palengvinti bendrovių veiklos plėtrą kitų valstybių narių teritorijoje.

Aptariant reglamento dėl Europos bendrovės nuostatas, svarbu pabrėžti, kad šis dokumentas įgalina veikti bendrą visoje Europos Bendrijoje bendrovės formą- Europos Bendrijos ribotosios atsakomybės akcinę bendrovę. Reglamentas valstybėse narėse taikomas nuo 2004 m. spalio 8 d. Kaip minėta, Societas Europaea yra Europos akcinė bendrovė, taigi SE kapitalas dalijamas į akcijas, o pasirašytasis kapitalas negali būti mažesnis kaip 120000 eurų. Kadangi tai yra ribotos atsakomybės akcinė bendrovė, nė vienas SE akcininkas neatsako didesne suma negu jo pasirašytų akcijų vertė.⁷⁵ Taigi, SE modelis buvo sukurtas didelių įmonių poreikiams įgyvendinti, tuo tarpu smulkių ir vidutinių įmonių poreikiai šio reglamento priėmimu nebuvo patenkinti.

Europos bendrovę galima steigti jungiant dvi ar daugiau bendrovių iš skirtingų valstybių narių, dviem ar daugiau bendrovių iš skirtingų valstybių narių steigiant Europos bendrovės teisinės

⁷⁴ Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) //Official Journal L: 2001 11 10 Nr. 294-1.

⁷⁵ Societas Europaea Reglamento 1 str. 2 d., 4 str. 2d., OJ L: 2001 11 10 Nr. 294-1.

formos bendrą dukterinę ar holdingo bendrovę, taip pat pertvarkant veikiančią bendrovę į Europos bendrovę.⁷⁶

Kalbant apie akcininkų (kiek tai liečia SE) teisių apsaugą, pabrėžtina, kad SE reglamentu buvo įgyvendintas taip vadinamas rėminis reguliavimas. SE reglamentu buvo atsisakyta vieningo bendrovės teisinio reglamentavimo ir nemaža dalis klausimų palikti valstybės narės, kurioje SE turi savo registruotą buveinę kompetencijai. Reglamento 9 straipsnyje laikantis hierarchiškumo principo, išvardintos normos, taikomos SE. Visų pirma SE reguliuoja pats reglamentas. Toliau- kai kuriuos atvejus, numatytus reglamento, reguliuoja SE įstatų nuostatos. Likusius klausimus reglamentuoja nacionalinė teisė.⁷⁷

Taigi, SE veiklą nemaža apimtimi reglamentuoja valstybių narių nacionalinės teisės nuostatos. Reglamentas tiesiogiai nustato klausimus, kuriuos, nepažeisdama reglamente nustatytų taisyklių, turi reguliuoti nacionalinė valstybių narių teisė. Tai klausimai susiję su SE steigimu, kapitalu, jo palaikymu bei keitimu, akcijų bei kitų vertybinių popierių tvarkymu, registruotos buveinės perkėlimu (kiek tai *inter alia* susiję su smulkiųjų akcininkų teisių apsauga), visuotinio akcininkų susirinkimo rengimo bei vadovavimo jam tvarka, balsavimo procedūra visuotiniame akcininkų susirinkime, taip pat klausimai susiję su metinės ir, jei reikia, konsoliduotos finansinės atskaitomybės rengimu, audito atlikimu, jo skelbimu ir kt.⁷⁸

Apibendrinant SE reglamento įtvirtintas nuostatas ir išryškinant akcininkų teisių apsaugos aspektus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad nemažai su SE susijusių klausimų yra reglamentuojama pagal valstybės, kurioje SE steigia savo registruotą buveinę teisę, dėl šios priežasties galima teigti, jog įmonė steigėja, įgauna tam tikrą pranašumą, nes ji geriau negu jos partneriai žino SE taikytiną teisę. Tam tikrų autorių nuomone, jeigu SE būtų tikrai „europietiška“, tai ją įsteigiant nebūtų pažeidžiamos nė vienos įmonės steigėjos teisės, nes sukurtai SE būtų taikoma vieninga ir neutrali Europos teisė, o ne valstybės narės, kurioje ji registruojama, teisė, kaip numatyta reglamente.⁷⁹

Visgi reikėtų pripažinti, kad vienas pagrindinių tikslų, kurio siekta priimant SE reglamentą buvo siekis pritaikyti gamybos struktūras veikti visoje Bendrijoje tokiu būdu skatinant verslo plėtrą Europos Sąjungoje. Ir nors akcininkų, kreditorių bei kitų teisių turėtojų (kiek tai liečia SE) teisių apsaugos klausimai neretai paliekami sureguliuoti valstybės, kurioje SE turi registruotą buveinę teisę, pernelyg drąsu būtų vienareikšmiškai teigti, kad Societas Europaea reglamentu

⁷⁶ Societas Europaea Reglamento 2 str., OJ L: 2001 11 10 Nr. 294-1.

⁷⁷ Societas Europaea Reglamento 9 str., OJ L: 2001 11 10 Nr. 294-1.

⁷⁸ Societas Europaea Reglamento 5 str., 8 str. 5d., 53 str., 61 str., OJ L: 2001 11 10 Nr. 294-1.

įtvirtintos silpnesnės garantijos akcininkams, nei tai buvo padaryta direktyvų pagalba. Nors neretai pateikiamos nuorodos į valstybių narių teisę ir gali sukelti tam tikrą neapibrėžtumą, visgi reikia pripažinti, kad valstybių narių teisė įmonių teisės srityje yra didžiaja dalimi harmonizuota EB lygmeniu, o tai neabejotinai sumažina galimybę, kad akcininkų teisių apsauga bus įgyvendinama nevienoda apimtimi. Taigi SE reglamento priėmimu visų pirma buvo pasiektas kompromisas tarp valstybių narių, kuris išties yra sveikintinas.

2.2. Akcininkų teisių apsauga Europos Bendrijos bendrovių teisės reformos kontekste

Pastaraisiais metais Europos Bendrijos teisės lygmeniu įgyvendinama įmonių teisės reforma. Visuotinai yra sutariama, kad bendrovių teisę reikia modifikuoti, tuo tikslu daugelyje valstybių narių buvo parengti įmonių valdymo kodeksai. Literatūroje įmonių teisės reformos paprastai siejamos su šiais pagrindiniais aspektais:

- 1) Ekonominiai motyvai, kuriuos skatina dinamiškai besikeičiantys visuomeniniai-ekonominiai santykiai;
- 2) Nacionaliniai bei pasauliniai įmonių finansiniai „skandalai“ bei bankrotai;
- 3) Integraciniai procesai.⁸⁰

Ekonominiai motyvai ypač svarbūs naujosios ES valstybėms narėms, nes jos yra pereinamosios ekonomikos šalys. Antroji priežastis, lemianti tam tikras teisinio reguliavimo tendencijas, kaip minėta yra įmonių finansiniai „skandalai“, kuriuos dažniausiai lydi stambių įmonių bankrotai. 2001 m. gruodžio 2 d. paskelbtas vienos stambiausių JAV įmonės *Enron* bankrotas sukėlė didelį rezonansą Europoje ir paskatino aktyvią įmonių teisės reformą, kuri tebesitęsia iki šiol. Todėl neatsitiktinai įmonių teisės specialistai dažnai skirsto įmonių teisės istoriją iki *Enron* t.y. iki 2001 m. ir po *Enron* bankroto. Integraciniai procesai taip pat yra neabejotinai svarbūs, nes Lietuvai ir kitoms rytų ir vidurio Europos valstybėms tapus ES narėmis, būtina ne tik suderinti šių valstybių įmonių teisę su Bendrijos *acquis*, kas jau iš esmės atlikta, bet ir toliau sekti naujausias tendencijas įmonių teisės srityje.

Įdomu yra tai, kad po *Enron* bankroto Europos teisinėje literatūroje išsiskyrė dvi nuomonės: vienų nuomone, *Enron* „skandalas“ tėra JAV fenomenas ir su Europa nieko bendro neturi, kiti galvoja, kad Europoje būtinos drastiškos reformos, kad tokių „skandalų“ nebūtų. Tačiau dažnai tokios siūlomos reformos būna per daug drastiškos ir prieštarauja šiuolaikinės įmonių teisės

⁷⁹ Junevičius A., Schafer H. M. Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė. Kaunas: Aušra, 2005, P. 343.

pažangiems principams, jomis trukdoma laisvam verslo plėtojimui. Bene svarbiausia yra rasti aukso vidurį tarp šių dviejų modelių- mokantis iš kitų valstybių finansinių „skandalų“ bei apsvarstant galimybes pagerinti įmonių valdymą.⁸¹

Šiuo metu vienas išsamiausių tarptautinio lygmens dokumentų, kuriame glaustai ir sistemingai apžvelgiami pažangūs įmonių valdymo principai, yra Ekonominės bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl.- *OECD*) parengti įmonių valdymo principai.⁸² OECD įmonių valdymo principų tikslas- padėti valstybėms, OECD narėms, įvertinti bei pagerinti įmonių valdymo teises, institucines, reguliacines sąlygas ir nužymėti svarbiausias kryptis, kad šis valdymas būtų toliau tobulinamas.⁸³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad OECD narėmis be Europos valstybių taip pat yra Kanada, JAV, Japonija, Australija, Naujoji Zelandija ir Meksika. Europos Komisija taip pat prisideda prie OECD vydomos veiklos. Taigi, tai išties svarbus ir plataus spektro dokumentas, įtvirtinantis rekomendacinio pobūdžio normas bei apibendrinantis OECD valstybių narių taip vadinamą „gerąją praktiką“ įmonių valdymo srityje.

Be kitų nuostatų, susijusių su įmonių valdymu, principuose įtvirtintas kertinis akcininkų lygybės principas. Aptariamame dokumente įtvirtinta, kad visi akcininkai (įskaitant ir mažuosius akcininkus bei užsieniečius) turi būti traktuojami vienodai. Visi akcininkai turi turėti galimybę gauti tinkamą atlygį tuo atveju, jei jų teisės yra pažeidžiamos. Principai gali būti taikomi nepriklausomai nuo to, kokia bendrovės valdymo ir priežiūros organų struktūra yra taikoma konkrečioje valstybėje (vienpakopė ar dvipakopė).⁸⁴

Bendrovių teisės reforma ryškiai atsispindi Europos Komisijos veikloje. 2001 m. rugsėjo mėnesį Europos Komisija sudarė Aukščiausio lygio įmonių teisės ekspertų grupę (angl.- *The High Level Group of Company Law Experts*. Toliau- HLG grupė). Ekspertų grupės pagrindinė užduotis yra inicijuoti diskusiją dėl būtinybės modernizuoti įmonių teisę Europoje bei pateikti Europos Komisijai rekomendacijas dėl įmonių teisės metmenų. Ši grupė 2002 m. sausio 10 d. parengė ataskaitą dėl klausimų, susijusių su įmonių perėmimo pasiūlymais (toliau- HLG pirmoji ataskaita arba Jaapo Winterio ekspertų grupės pranešimas).⁸⁵ 2002 m. lapkričio 4 d. HLG grupė parengė galutinę

⁸⁰ Mizaras V., Bublienė D., Greičienė J., Greičius R. ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 20.

⁸¹ Mizaras V., Bublienė D., Greičienė J., Greičius R. ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 20.

⁸² OECD Principles of Corporate Governance. Dokumento tekstas: <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>; prisijungimo laikas: 2006- 12- 01.

⁸³ R. Greičius. Įmonių valdymas Europos Bendrovių teisės reformos kontekste //Teisės problemos. 2003, Nr.4. P. 25.

⁸⁴ OECD Principles of Corporate Governance, P. 20, 40, 41, 58.

⁸⁵ Report of the High Level Group of Company Law Experts on Issues Related to Takeover Bids. Brussels, 10 January, 2002.

ataskaitą dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių.⁸⁶ Vykdydama galutinėje ataskaitoje dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių užsibrėžtus tikslus, 2003 m. gegužės 21 d. Europos Komisija priėmė komunikatą Tarybai ir Europos Parlamentui "Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas".⁸⁷ Europos Komisijos priimti rekomendacinio pobūdžio dokumentai bei reformos eigoje priimti įmonių teisės direktyvų projektai, direktyvos, bei esamų direktyvų pakeitimai bus aptariami detaliau.

2.2.1. Smulkiųjų akcininkų teisių apsauga įmonių perėmimo pasiūlymų atvejais: HLG ataskaita dėl klausimų, susijusių su įmonių perėmimo pasiūlymais ir Tryliktosios Tarybos direktyvos nuostatos

Dauguma ES valstybių narių įtvirtina privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo teisę (angl.- *squeeze-out right*), tačiau ją reglamentuojančios teisės normos yra gana skirtingos. Dėl šios priežasties iškilo poreikis suvienodinti tam tikras *squeeze-out* teisės taikymo sąlygas EB teisės lygmeniu. Kaip minėta, Europos Komisija sudarė Aukščiausio lygio įmonių teisės ekspertų grupę ir visų pirma pavedė jai atlikti nepriklausomą ES valstybių narių teisinių nuostatų, reglamentuojančių perėmimą, tyrimą ir pasiūlyti ES bendrovių teisės modernizavimo projektą šioje srityje.

Vykdydama jai pavestą užduotį, HLG grupė 2002 m. sausio 10 d. parengė ataskaitą dėl klausimų, susijusių su įmonių perėmimo pasiūlymais.⁸⁸ Ataskaitoje be kitų nuostatų buvo siūloma Tryliktojoje bendrovių teisės direktyvoje reglamentuoti privalomą akcijų pardavimą, kiek tai susiję su bendrovių perėmimu. 2004 m. balandžio 21 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo pasiūlymų (toliau- Tryliktoji Tarybos direktyva), kurioje atsižvelgiant į HLG ataskaitoje pateiktas išvadas, įtvirtinta priverstinio akcijų pardavimo teisė.⁸⁹ Tokiu būdu ES imtas kurti bendrovių kontrolės perėmimo palengvinimo mechanizmas, kurio paskirtis *inter alia* yra mažųjų akcininkų teisių apsauga. Tiek HLG pirmosios ataskaitos dėl klausimų, susijusių su įmonių perėmimo pasiūlymais, tiek Tryliktosios Tarybos direktyvos tikslas- suvienodinti tam tikrus privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo teisės taikymo aspektus, kartu paliekant pakankamai laisvės valstybėms narėms šioje srityje.

Svarbu yra tai, kad Europiniam oficialiųjų pasiūlymų reglamentavimo modeliui būdinga

⁸⁶ Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002.

⁸⁷ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union- A Plan to Move Forward. Brussels, 21 May 2003.

⁸⁸ Report of the High Level Group of Company Law Experts on Issues Related to Takeover Bids. Brussels, 10 January, 2002.

centralizacija, bendrų standartų nustatymas. Ribojama bendrovės valdymo organų galia oficialiojo pasiūlymo procedūroje, skatinamas individualių akcininkų aktyvumas.⁹⁰

HLG pirmojoje ataskaitoje bei Tryliktoje Tarybos direktyvoje įtvirtinta daugumos įmonės akcijų savininko teisė reikalauti, kad smulkieji akcininkai parduotų jam savo akcijas (angl.- *squeeze-out right*) bei mažumos akcininkų teisė reikalauti, kad daugumos akcijų savininkas nupirktų jo akcijas (angl.- *sell-out right*). Kadangi *sell-out* teisei įgyvendinti *mutatis mutandis* taikomos tos pačios nuostatos, kaip ir *squeeze-out* teisės įgyvendinimui, toliau tekste pirmenybė bus teikiama *squeeze-out* teisės terminui.

Galima būtų išskirti šiuos pagrindinius privalomo akcijų pardavimo instituto požymius:

- 1) Daugumos įmonės akcijų savininkas valdo tam tikrą dalį bendrovės akcijų ir (ar) balsų- Jaapo Winterio ekspertų grupės pranešime pažymima, kad pagrindinė sąlyga, norint pasinaudoti *squeeze-out* teise,- tam tikras daugumos akcijų savininko valdomas akcijų skaičius (angl.- *threshold*), toliau vadinama ribiniu skaičiumi, paprastai tai yra 90- 95 procentai.
- 2) Daugumos įmonės akcijų savininko reikalavimu privalomai parduodamos smulkiųjų akcininkų akcijos- privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pirkimo teisė (angl.- *sell-out right*), priešingai, yra smulkiojo akcininko teisė priversti daugumos įmonės akcijų savininką nupirkti iš jo akcijas.
- 3) *Squeeze-out* teisė gali būti įgyvendinama, neatsižvelgiant į smulkiojo akcininko kaltę.
- 4) Ši teisė įgyvendinama ne bendrovės, o daugumos akcijų savininko lėšomis- pagal šį požymį *squeeze-out* teisė atskiriama nuo panašių teisinių reiškinių, pavyzdžiui, įstatinio kapitalo mažinimo privalomai išimant iš apyvartos akcijas, reglamentuojamo Antrosios bendrovių teisės direktyvos 36 ir 37 straipsniuose.
- 5) Smulkiųjų akcininkų akcijos perleidžiamos daugumos akcijų savininko nuosavybėn- pagal šį požymį privalomas akcijų pardavimas atskiriamas nuo Trečiosios bendrovių teisės direktyvos reglamentuojamo bendrovių reorganizavimo jungimo būdu, kai akcininkai, turintys daugumą akcijų, gali nuspręsti, kad bendrovės akcijos, įskaitant ir smulkiųjų akcininkų akcijas, bus keičiamos į įsigyjančios bendrovės akcijas.⁹¹

Kaip minėta, privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo institutas galiausiai buvo

⁸⁹ Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2004 04 30 Nr. 142.

⁹⁰ R. Misius. Oficialaus pasiūlymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse 2 //Juristas. 2005, Nr. 9. P. 47.

įtvirtintas Tryliktojoje Tarybos direktyvoje. Tryliktosios Tarybos direktyvos preambulėje įtvirtinta nuostata, kad tais atvejais, kai įsigyjama bendrovių kontrolė, valstybės narės turėtų imtis būtinų priemonių vertybinių popierių savininkams, ypač smulkiesiems akcininkams apsaugoti.⁹² Aptariamoms direktyvos 1 (1) straipsnyje teigiama, kad direktyva taikoma tik tų bendrovių, kurioms taikoma vienos iš ES valstybės narės teisė, vertybiniais popieriais, kurie išleisti prekiauti reguliuojamoje rinkoje pagal direktyvos 93/22/EEC reikalavimus. Kadangi direktyvos 3 (2) straipsnis suteikia valstybėms narėms teisę nustatyti perėmimo pasiūlymams papildomas sąlygas ir nuostatas, kurios yra griežtesnės, nei numatyta pačioje direktyvoje, Tryliktają Tarybos direktyvą galima būtų įvardinti kaip minimalių standartų (rėminę) direktyvą. Šia direktyva nustatomi tam tikrų bendrų principų ir nedaugelio bendro pobūdžio reikalavimų pamatai, kuriuos valstybės narės privalo įgyvendinti, taikydamos detalesnes taisykles pagal savo nacionalinę sistemą ir savo kultūrinį kontekstą.⁹³

Remiantis Tryliktosios Tarybos direktyvos nuostatomis, galima išskirti tam tikrus reikalavimus, siekiant įgyvendinti *squeeze-out* teisę:

1) Oficialaus pasiūlymo pateikimas.

Direktyvos nuostatos, dėl *squeeze-out* teisės įgyvendinimo taikomos tik konkrečiomis, su perėmimo pasiūlymu susijusiomis sąlygomis. Ši teisė gali būti įgyvendinama tik po oficialaus pasiūlymo paskelbimo. Kaip minėta Tryliktoji Tarybos direktyva nustato tik minimalius reikalavimus, todėl valstybės narės turi galimybę įtvirtinti *squeeze-out* teisę ir kitais atvejais. Tačiau tam tikrais atvejais oficialaus pasiūlymo paskelbimas visgi yra privalomas. Tryliktosios Tarybos direktyvos 5 (1) straipsnis įpareigoja valstybes nares užtikrinti, kad asmuo, asmeniškai ar kartu su sutartinai veikiančiais asmenimis, įgijęs tam tikrą bendrovės balsų dalį, kuri suteikia jam tos bendrovės kontrolę, privalėtų pateikti oficialų pasiūlymą, kuris būtų bendrovės smulkiųjų akcininkų apsaugos priemonė. R. Misiaus nuomone privalomo oficialaus pasiūlymo taisyklė yra sandorio šalies valios autonomijos principo išimtis. Ji nustatoma dėl smulkiųjų akcininkų ir bendrovės interesų.⁹⁴

2) Oficialaus pasiūlymo tinkamas paskelbimas bei priežiūros institucijos paskyrimas.

Pagrindinis oficialaus pasiūlymo tikslas yra bendrovės akcininkų interesų apsauga.

Oficialaus pasiūlymas turi būti orientuotas į visus bendrovės akcininkus ir užtikrinti jų

⁹¹ R. Misius. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas //Juristas. 2004, Nr. 7- 8. P. 11.

⁹² Tryliktosios Tarybos direktyvos preambulė, OJ L: 2004 04 30 Nr. 142.

⁹³ Tryliktosios Tarybos direktyvos 1(1), 3(2) str., OJ L: 2004 04 30 Nr. 142.

⁹⁴ R. Misius. Oficialaus pasiūlymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse 1 //Juristas. 2005, Nr. 7- 8. P. 28.

vienodas galimybes parduoti akcijas. Taigi direktyvoje įtvirtinta valstybių narių pareiga užtikrinti, kad sprendimas pateikti pasiūlymą būtų paskelbtas nedelsiant ir kad priežiūros institucijai būtų pranešta apie pasiūlymą. Dar viena svarbi nuostata įtvirtinta direktyvos 9 (2) straipsnyje. Šiame straipsnyje teigiama, kad pasiūlymą gaunančios bendrovės valdymo organai negali imtis veiksmų, kurie gali sužlugdyti pasiūlymą, be išankstinio visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimo. Valstybės narės taip pat yra įpareigosios paskirti instituciją arba institucijas, kompetentingas pasiūlymams prižiūrėti pagal taisykles, kurias jos nustato arba pradeda taikyti pagal šią direktyvą. Valstybės narės užtikrina, kad siūlytojas privalėtų sudaryti ir laiku paskelbti pasiūlymo dokumentą, kuriame būtų informacija, kurios reikia, kad pasiūlymą gaunančios bendrovės vertybinių popierių savininkai galėtų padaryti tinkama informacija pagrįstą sprendimą dėl pasiūlymo.⁹⁵

3) *Squeeze-out* teisės įgyvendinimo terminas.

Tryliktojoje Tarybos direktyvoje nustatomas teisės reikalauti parduoti įgyvendinimo laikas: trys mėnesiai nuo oficialaus pasiūlymo priėmimo termino pabaigos (15 (4) str.). R. Misius savo straipsnyje išsako svarbų pastebėjimą, kad Jaapo Winterio ekspertų grupės pranešime laiką buvo siūloma reglamentuoti kiek kitaip: nenustatyti *squeeze-out* teisės įgyvendinimo termino, o įtvirtinti prezumpciją, kad oficialiame pasiūlyme nurodyta kaina laikoma teisinga ir įgyvendinant *squeeze-out* teisę, ji yra įgyvendinama per tam tikrą laiką (3- 6 mėn.) nuo oficialaus pasiūlymo priėmimo termino pabaigos.⁹⁶

4) Teisingos kainos principas.

Vertybiniai popieriai turi būti išperkami už teisingą (angl.- *fair*) kainą tokiu būdu apsaugant smulkiųjų akcininkų teises. Bendrovių kontrolės perėmimo pasiūlymai paprastai suteikia akcininkams galimybę parduoti savo akcijas oficialų pasiūlymą pateikusiam asmeniui už didesnę nei pirmiau buvusi kainą. Visgi neretai išlieka grėsmė, kad teisingos kainos principas gali būti pažeistas. Kai kuriose valstybėse (Prancūzijoje, Vokietijoje) buvo iškilęs klausimas dėl *squeeze out* teisės suderinimo su nuosavybės neliečiamumo principu. Šių šalių teismų praktiką savo straipsnyje apibendrina R. Misius. Šis autorius priėjo prie išvados, kad valstybių, kuriose kilo klausimas, ar *squeeze out* teisė atitinka konstitucijos nuostatas, nacionaliniai teismai konstatavo, kad ši teisė yra suderinama su nuosavybės neliečiamumo principu. Smulkieji akcininkai turi labai mažai įtakos bendrovės valdymui. Pagrindinis šių akcininkų interesas bendrovėse, kurios yra valdomos vieno stambaus akcininko ar akcininkų grupės, yra turtinė nauda, gaunama iš tokių

⁹⁵ Tryliktosios Tarybos direktyvos 4 (1), 6, 9 (2) str., OJ L: 2004 04 30 Nr. 142.

⁹⁶ R. Misius. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas //Juristas. 2004, Nr. 7- 8. P. 15.

akcijų. Todėl taikant *squeeze out* teisę teisingai nustatytas atlyginimas už išperkamas akcijas neleidžia pažeisti konstitucijose įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principo.⁹⁷ Tryliktosios Tarybos direktyvos 15 (5) straipsnyje yra įtvirtinta sąžiningos kainos prezumpcija. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad galutiniame direktyvos variante nebeliko Jaapo Winterio ekspertų grupės pasiūlymo, kad tais atvejais, kai nepasiekta 90 procentų priėmimo riba, nebuvo pateiktas privalomas pasiūlymas ir panašiai, teisingą kainą nustatytų ekspertai, paskirti teismo ar oficialų pasiūlymą prižiūrinčios institucijos.

5) Kapitalo dalis, būtina *squeeze-out* teisei įgyvendinti.

Tryliktosios Tarybos direktyvos 15 (2) straipsnyje nustatoma mažiausia kapitalo dalis, kurią įsigijęs daugumos akcijų savininkas turi teisę įgyvendinti *squeeze-out* teisę. Pasak šio straipsnio, siūlytojas gali reikalauti, kad likusių vertybinių popierių turėtojai parduotų jam tuos vertybinius popierius, esant vienai iš šių situacijų:

a) kai siūlytojui priklausantys vertybiniai popieriai sudaro ne mažiau kaip 90 % balsavimo teises suteikiančio kapitalo ir 90 % balsavimo teisių pasiūlymą gaunančioje bendrovėje, arba

b) kai priėmus pasiūlymą siūlytojas įsigyja arba sudaro tvirtas sutartis įsigyti vertybinius popierius, kurie sudaro ne mažiau kaip 90 % balsavimo teises suteikiančio kapitalo ir 90 % balsavimo teisių, įeinančių į pasiūlymą.⁹⁸

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad direktyvoje nustatytos balso teisės siejamos ir su kapitalo (valdomas balsus suteikiančių akcijų skaičius), ir su balsų (turimas balsų skaičius) kriterijumi. Šie dydžiai gali skirtis, pavyzdžiui, dėl balsavimo teisės perleidimo. Jaapo Winterio ekspertų grupė ribinį skaičių siūlė sieti su kapitalo kriterijumi. Valstybės narės turi teisę padidinti ribinį skaičių, bet ne daugiau kaip iki 95 procentų kapitalo ir balso teisių. Ribinio skaičiaus taisyklės iš esmės paremtos Jaapo Winterio ekspertų grupės pateiktais pasiūlymais. Mažiausia 90 procentų riba siekta, kad be pateisinamo pagrindo nebūtų kėsiamasi į nuosavybės teisę. Didžiausia 95 procentų riba nustatyta, nes, įgyvendinant oficialius pasiūlymus, praktiškai gali būti sunku įgyti daugiau akcijų, pavyzdžiui, nežinoma akcininkų gyvenamoji vieta ar buveinė, „užsispyrę“ smulkieji akcininkai atsisako priimti oficialų pasiūlymą, atitinkantį protingumo principą.⁹⁹

Apibendrinant atkreiptinas dėmesys į tai, kad literatūroje pateikiamos skirtingos nuomonės dėl *squeeze-out* teisės reikalingumo. *Squeeze-out* teisės šalininkų nuomone, smulkiųjų akcininkų

⁹⁷ R. Misius. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas //Juristas. 2004, Nr. 7- 8. P. 20.

⁹⁸ Tryliktosios Tarybos direktyvos 15 (2) str., OJ L: 2004 04 30 Nr. 142.

⁹⁹ R. Misius. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas //Juristas. 2004, Nr. 7- 8. P. 15- 16.

teisės turi būti ribojamos dėl viešojo intereso, siekiant sumažinti akcininkų, valdančių daugumą bendrovės akcijų, kaštus ir riziką. Tuo tarpu *squeeze-out* taisyklės priešininkai teigia, kad pasaulinėms akcijų rinkoms būdinga nuosavybės koncentravimo tendencija. Daugumą žemyninės Europos bendrovių, netgi listinguojamų, valdo vienas savininkas. Visa tai daro neigiamą įtaką akcijų rinkos plėtrai. *Squeeze-out* taisyklės įtvirtinimas šiuos neigiamus procesus tik dar labiau paskatina.¹⁰⁰

Baigiamojo darbo autorės nuomone bendrovių kontrolės perėmimas yra greičiau naudingas ir skatintinas reiškinys, nei atvirkščiai. Kontrolės perėmimo pasiūlymai sumažina spaudimą smulkiesiems akcininkams parduoti akcijas nepalankiomis sąlygomis, dar daugiau- tai yra labai svarbus bendrovės valdymo organus drausminantis veiksnys. Taip pat yra svarbu tai, kad tik finansiškai stiprūs subjektai turi galimybę teikti oficialius pasiūlymus, o tai užtikrina ilgalaikį bendrovės finansavimą. Tačiau kaskart įgyvendinant *squeeze-out* teisę turi būti laikomasi aptartų sąlygų, užtikrinančių smulkiųjų akcininkų teisių apsaugą.

2.2.2. HLG galutinė ataskaita dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių. Europos Komisijos komunikatas "Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas" bei po jų sekę pokyčiai EB bendrovių teisėje. Kurlink eina Europos Komisija?

2002 m. lapkričio 4 d. HLG grupė parengė galutinę ataskaitą dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių (toliau- HLG antroji ataskaita). Grupė šioje ataskaitoje pasisako dėl tam tikrų kertinių įmonių valdymo aspektų: geresnio bendrovės akcininkų ir kreditorių informavimo, akcininkų teisių apsaugos sustiprinimo, sudarant jiems galimybę balsuoti *in absentia*, įmonės valdytojų atsakomybės padidinimo ir kita.

Akivaizdu, kad modernėjant bendrovių valdymui, iškyla poreikis keisti ir tobulinti įmonių teisę, pritaikyti ją prie kintančių bendrovės akcininkų bei trečiųjų asmenų poreikių. HLG narių nuomone tinkamo informacijos atskleidimo režimo įgyvendinimas yra ypač svarbus siekiant vykdyti tinkamą bendrovės valdymą. Ataskaitoje išsakoma nuomonė, kad listinguojamos bendrovės savo internetiniame puslapyje turėtų pateikti visą informaciją, kuri yra svarbi bendrovės akcininkams. HLG antrojoje ataskaitoje pastebima, kad paprastai akcininkai įgyvendindavo savo teises per visuotinį akcininkų susirinkimą, tačiau vis mažiau akcininkų jame dalyvauja asmeniškai. Dėl šios priežasties akcininkams turėtų būti suteikiama teisė balsuoti *in absentia*. Elektroninės priemonės

¹⁰⁰ R. Misius. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas //Juristas. 2004, Nr. 7- 8. P. 12.

taip pat gali būti naudojamos visuotinio akcininkų susirinkimo metu, tačiau šis reikalavimas nėra privalomas. Bendrovėms, kurių vertybiniai popieriai įtraukti į biržos prekybos sąrašus, turėtų būti leista tiems akcininkams, kurie neturi galimybės asmeniškai dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime sudaryti galimybę prisijungti prie visuotinio akcininkų susirinkimo elektroninių priemonių pagalba.¹⁰¹

Kaip jau ne kartą šiame darbe buvo pabrėžta, ribotos turtinės atsakomybės bendrovių veikla dažnai peržengia nacionalinių teritorijų sienas, todėl siekiant užtikrinti bendrovės dalyvių teisių apsaugą iškyla būtinybė suderinti nacionalinės teisės nuostatas. Ekspertų nuomone akcininkų teisių apsaugos skirtumai valstybėse narėse yra ryškūs. Šiuos skirtumus sąlygoja skirtingos rinkos sąlygos, kultūriniai aspektai bei pačių akcininkų elgesys. Siekiant išvengti galimų nesusipratimų bei akcininkų teisių apsaugos pažeidimų HLG savo antrojoje ataskaitoje rekomenduoja, kad bendrovės savo akcininkams suteiktų būtiną informaciją dėl klausimų pateikimo tvarkos, atsakymų į klausimus pateikimo apimties, taip pat kokiais atvejais akcininkai gali pateikti pasiūlymus visuotiniam akcininkų susirinkimui.¹⁰²

HLG antrojoje ataskaitoje išsakoma kritiška, tačiau pakankamai lanksti pozicija minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimo, taip pat kapitalo formavimo bei palaikymo nuostatų atžvilgiu. Pasak ekspertų, minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimo panaikinimas nebūtinai sąlygoja akcininkų teisių apsaugos apimties sumažėjimą. Priešingai, akcininkų teisių apsauga gali būti pagerinta ir netaikant minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimo.¹⁰³ Taigi, HLG ekspertai ataskaitoje priėjo prie išvados, kad vienintelė minimalaus įstatinio kapitalo nustatymo funkcija yra siekis sulaikyti asmenis nuo neapgalvoto akcinių bendrovių steigimo. Pasak ekspertų grupės narių, nėra įrodymų, kad minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas pasitarnautų dar kokiems nors tikslams, tačiau lygiai taip pat nėra įrodymų, kad šis reikalavimas sudarytų kliūtis verslo įgyvendinimui. Pasak HLG grupės narių minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas neturėtų būti nei panaikintas, nei padidintas.¹⁰⁴

Pasak grupės ekspertų, gana ilgą laiką tarpą įmonių teisės tobulinimas ES lygmeniu buvo apribotas direktyvų priėmimu, kurios savo ruožtu turėjo būti perkeltos į valstybių narių nacionalinę teisę. HLG ekspertai atkreipia dėmesį į tai, kad įmonių teisė gali būti modernizuojama ne vien tik

¹⁰¹ Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002. P. 74.

¹⁰² Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002. P. 51.

¹⁰³ Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002. P. 88.

¹⁰⁴ Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002. P. 83.

detalių taisyklių įtvirtinimu direktyvose.¹⁰⁵ Grupės nuomone viena vertus nėra būtinybės priimti įmonių valdymo kodeksą ES lygmeniu, tačiau, kita vertus, kiekviena valstybė narė turėtų priimti įmonių valdymo kodeksą, kurio nuostatų įmonės turi laikytis. Priešingu atveju jos turi pateikti paaiškinimą, dėl kokių priežasčių kodekso normų nebuvo laikomasi.¹⁰⁶

2003 m. gegužės 21 d. Europos Komisija priėmė komunikatą Tarybai ir Europos Parlamentui „Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas“. Europos Komisija šiame komunikate pristatė siūlomą veiksmų planą bendrovių, kurių vertybiniai popieriai įtraukti į biržos prekybos sąrašus, valdymui tobulinti bei pabrėžė, kad geras bendrovių valdymas paskatins verslo efektyvumą ir konkurencingumą, sustiprins akcininkų interesų apsaugą bei atkurs investuotojų pasitikėjimą bendrovėmis. Komunikate buvo ne tik pripažinta, kad akcininkai, neatsižvelgiant į jų gyvenamosios vietos šalį ES, turėtų turėti galimybę dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose ir naudotis kitomis su visuotiniais akcininkų susirinkimais susijusiomis teisėmis, tokiomis kaip teisė užduoti klausimus, dalyvauti diskusijose, balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime nuotoliniu būdu, dalyvauti susirinkime naudojantis elektroninėmis priemonėmis, bet taip pat, atkreiptas dėmesys į būtinybę išspręsti problemas, susijusias su tarptautiniu balsavimu.

Taigi, priimtame komunikate Komisija pabrėžė, kad greta kitų prioritetinių tikslų reikia išspręsti keletą konkrečių problemų, kurios susijusios su tarptautiniu balsavimu. Dėl šios priežasties Europos Komisija 2006 m. sausio 11 d. pateikė pasiūlymą dėl direktyvos, skirtos bendrovių, kurių registruotoji buveinė yra valstybėje narėje ir kurių akcijomis leista prekiauti reguliuojamoje rinkoje, akcininkų balsavimo teisių panaudojimo, iš dalies keičianti Direktyvą 2004/109/EB.¹⁰⁷ Siūloma direktyva siekiama nustanti minimalius standartus ir užtikrinti, kad akcininkai, nepaisant nuolatinės jų gyvenamosios vietos ES, galėtų laiku gauti išsamią informaciją ir paprastu būdu per atstumą pasinaudoti tam tikromis teisėmis, ypač teise balsuoti. Akivaizdu, kad paprastai nemaža dalis visų į ES oficialius biržų sąrašus įtrauktų bendrovių akcinio kapitalo priklauso ne rezidentams. Pagrindinės kliūtys, su kuriomis susiduria akcininkai ne rezidentai, yra šios: teisės perleisti akcijas sustabdymas, nepakankama informacija arba pavėluotos galimybės su ja susipažinti. Būtent šias bei kitas kliūtis ir siekiama panaikinti priėmus pasiūlymą dėl minėtos direktyvos.

Taigi, Europos Sąjungos bendrovių teisė Europos Komisijos iniciatyvų dėka yra sėkmingai plėtojama. Atsižvelgiant į numatytas prioritetines kryptis bei siekiant palengvinti ribotos

¹⁰⁵ Ibid, P.31- 32.

¹⁰⁶ Ibid, P. 73.

atsakomybės bendrovių iš skirtingų valstybių narių jungimasi, supaprastinti galimybes bendrovėms kooperuotis ir vienytis, sumažinti teisinių ir administracinių procedūrų našta, 2005 m. spalio 26 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/56/EB dėl ribotos atsakomybės bendrovių jungimusi, peržengiančių vienos valstybės ribas (toliau- Dešimtoji Tarybos direktyva).¹⁰⁸

Atkreiptinas dėmesys, kad Dešimtoji Tarybos direktyva dažnai remiasi aptartos Trečiosios Tarybos direktyvos nuostatomis, iš esmės jas atkartodama. Netgi pačiame direktyvos tekste neretai pateikiamos nuorodos į Trečiąją Tarybos direktyvą. Dešimtojoje Tarybos direktyvoje įtvirtinti reikalavimai dėl bendro vienos valstybės ribas peržengiančio jungimosi sąlygų projekto parengimo, tinkamo šio projekto paskelbimo, kiekvienos iš besijungiančių bendrovių valdymo ar administravimo organams bei nepriklausomiems ekspertams numatyta pareiga parengti ataskaitas. Dėl jungimosi sąlygų projekto su tam tikromis išimtimis sprendžia kiekvienos besijungiančios bendrovės visuotinis susirinkimas. Kiekviena valstybė narė paskiria teisimą, notarą arba kitą kompetentingą instituciją, kuri tiria vienos valstybės ribas peržengiančio jungimosi teisėtumą. Jungimosi įvykdymas turi būti paskelbtas viešajame registre ir ypač svarbu yra tai, kad įsigaliojęs vienos valstybės ribas peržengiantis jungimasis nebegali būti paskelbtas negaliojančiu.¹⁰⁹

Esminis Dešimtosios Tarybos direktyvos bruožas yra tas, kad ji taikoma jungiantis ribotos atsakomybės bendrovėms iš skirtingų valstybių narių. Šioms besijungiančioms bendrovėms turi būti taikoma skirtingų valstybių narių teisė. Taigi, tarptautinio elemento buvimas neišvengiamai sąlygoja griežtesnį jungimosi priežiūros bei jungimosi pasekmių reglamentavimą. Neginčytina yra tai, jog reikalingos Bendrijos teisės nuostatos, palengvinančios skirtingų tipų ir pagal skirtingų valstybių narių teisę veikiančių ribotos atsakomybės bendrovių jungimasi. Visgi įmonių, kurioms taikoma skirtingų valstybių narių teisė jungimasis išlieka gana problematiškas. Dešimtąją Tarybos direktyva neįmanoma reglamentuoti visų, su tarptautiniu jungimusi susijusių klausimų. Tai reiškia, kad tiems klausimams, kurių nereglamentuoja Dešimtoji Tarybos direktyva ir toliau galioja nacionalinės teisės nuostatos ir formalumai. Taigi tik nuo to, kokios valstybės narės teisės reikalavimai bus taikomi didžiąja dalimi, priklausys ir pats jungimasis, ir *inter alia* bendrovės akcininkų bei kreditorių teisių apsaugos reikalavimai.

2006 m. gegužės 17 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/43/EB dėl teisės aktų nustatyto metinės finansinės atskaitomybės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės

¹⁰⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0685:LT:NOT> ; prisijungimo laikas: 2006-12-01.

¹⁰⁸ Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies //Official Journal L: 2005 11 25 Nr. 310.

¹⁰⁹ Dešimtosios Tarybos direktyvos 5 str., 6 str., 7 str., 8str., 9str., 11 str., 13 str., 17 str., OJ L: 2005 11 25 Nr. 310.

audito, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 78/660/EEB ir 83/349/EEB bei panaikinanti Tarybos direktyvą 84/253/EEB (toliau- Auditorių direktyva).¹¹⁰ Kaip ir jau aptartose Ketvirtojoje bei Septintojoje Tarybos direktyvose Auditorių direktyvoje įtvirtintos specifinės nuostatos, susijusios su finansine informacija bei jos skelbimu. Be abejo, nacionalinių nuostatų, susijusių su audito reikalavimais koordinavimas yra svarbus tiek bendrovės akcininkų, tiek trečiųjų šalių teisių apsaugai, tačiau dėl savo specifiškumo šios nuostatos darbe plačiau nagrinėjamos nebus.

Vadovaujantis Europos Komisijos komunikate Tarybai ir Europos Parlamentui „Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas“ pateiktomis rekomendacijomis taip pat buvo pakeistos tam tikros Pirmosios bei Antrosios Tarybos direktyvų nuostatos. 2003 m. liepos 15 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/58/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 68/151/EEB dėl tam tikrų bendrovių tipų informacijos atskleidimo reikalavimų.¹¹¹ Šia direktyva priimti Pirmosios Tarybos direktyvos pakeitimai yra susiję su dokumentų pateikimu, atskleidimu bei saugojimu elektroninių priemonių pagalba.

2006 m. rugsėjo 6 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/68/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvos 77/91/EEB nuostatas, susijusias su ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimu ir jų kapitalo palaikymu ir keitimu.¹¹² Šia direktyva įtvirtinti pakeitimai susiję su finansinės pagalbos suteikimu trečiajai šaliai įsigyjant bendrovės akcijų, numatyta papildoma išimtis, kai nėra reikalaujama ekspertų ataskaitos tais atvejais, kai bendrovės akcijos yra apmokamos kitaip nei grynaisiais pinigais, bei pakeistos nuostatos dėl bendrovės nuosavų akcijų įsigijimo.¹¹³

Kaip matyti iš baigiamajame darbe pateiktos analizės, Europos Komisija, siekdama pagerinti įmonių valdymą ir *inter alia* akcininkų teisių apsaugą įdėjo nemaža pastangų ir nors reali situacija gali skirtis vienoje valstybėje narėje, palyginus su kita, reikia pripažinti, kad direktyvų pagalba buvo padarytas reikšmingas poveikis valstybių narių nacionalinei įmonių teisei. Įdomu yra tai, kad įgyvendindama įmonių teisės harmonizavimo programą Europos Komisija galiausiai priėjo prie išvados, kad, šalia įmonių teisės harmonizavimo direktyvų pagalba valstybės narės turėtų priimti

¹¹⁰ Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2006 06 09 Nr.157-87.

¹¹¹ Directive 2003/58/EC of the European Parliament and of the Council of 15 July 2003 amending Council Directive 68/151/EEC, as regards disclosure requirements in respect of certain types of companies //Official Journal L: 2003 09 04 Nr.221-13.

¹¹² Directive 2006/68/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 amending Council Directive 77/91/EEC as regards the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2006 09 25 Nr. 32- 36.

¹¹³ Antrosios Tarybos direktyvos 10a, 10b, 19, 23, 23a str., L: 1977 01 30 Nr. 26-1.

nacionalinius įmonių valdymo kodeksus. Tokiu būdu Europos Komisija įmonių teisės srityje perėjo į taip vadinamą *soft-law* bei *best-practices* lygmenį. Natūraliai iškyla klausimas: kas nutiko, kodėl Europos Komisija įmonių teisės srityje perėjo į *soft-law* lygmenį? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra. Viena iš literatūroje sutinkamų nuomonių yra ta, kad *soft-law* pasirinkimas įmonių valdymo kodeksų atveju yra naudingas dviem aspektais: visų pirma, būdamas rekomendacinio pobūdžio, įmonių valdymo kodeksų nuostatos suteikia lankstumo ir tai įgalina įmones pritaikyti jas prie savo individualių poreikių, šių poreikių nepažeidžiant. Antra, *soft-law* sritis yra kuriama įmonių teisės profesionalų, kurie turi daug patirties ir žinių verslo vykdymo srityje.¹¹⁴

Valstybių narių priimti įmonių valdymo kodeksai yra rekomendacinio pobūdžio, paremti *comply or explain* principu. Remiantis šiuo principu tik ta bendrovė, kuri nukrypsta nuo reikalavimų turi paaiškinti nuostatų nesilaikymo priežastis, tuo tarpu kodekso nuostatų besilaikanti įmonė nėra įpareigota pateikti kokius nors paaiškinimus. Taigi, bet kurio nukrypimo atveju turi būti pateikiamas paaiškinimas, tam, kad nuostatų nesilaikymas galėtų būti pateisintas.

Apibendrinant galima teigti, kad Europos Komisija perėjo į naują EB bendrovių teisės etapą: greta EB teisės lygmeniu priimtų antrinės teisės aktų, valstybės narės vadovaujasi rekomendacinio pobūdžio nacionaliniais įmonių valdymo kodeksais. Atkreiptinas dėmesys, kad valstybės narės visada siekė, kad EB lygmeniu priimta sistema būtų joms priimtina ir akivaizdžiai nepažeistų nacionalinės įmonių valdymo praktikos, o tai istorijos eigoje sukėlė nemaža įmonių harmonizavimo programos įgyvendinimo sunkumų. Bet kokiu atveju, Europos Komisija, pereidama į *soft law* sritį davė pradžią procesui, kurio pasekmes dabartiniame etape dar yra sunku prognozuoti. Norėtusi tikėti, jog Europos Komisijos pasirinktas kelias yra pakankamai pažangus, kad jis neabejotinai paskatins verslo plėtrą tarp valstybių narių ir kad tai nėra vien tik JAV vykusių procesų, kurie sąlygojo naujų teisės aktų priėmimą, išdava.

¹¹⁴ J. L.Hansen. Catching Up With the Crowd- But Going Where? The New Codes on Corporate Governance in the Nordic Countries //International Journal of Disclosure and Governance, Volume 3. 2006, No 1 (oficialiai dar nepublikuotas straipsnis).

PABAIGA

1. Rezultatai

Šiame darbe buvo nagrinėjami akcininkų teisių apsaugos klausimai EB teisėje. Nagrinėjant bendrovių teisės srityje priimtus tiek privalomo, tiek rekomendacinio pobūdžio teisės aktus, pastebėta akcininkų teisių apsaugos stiprėjimo tendencija. Baigiamojo darbo bendrojoje dalyje visų pirma buvo siekta parodyti, kas yra akcininkų turtinių ir neturtinių teisių šaltinis. Akcininkų teisės kildintos iš šių asmenų turimų akcijų valdymo nuosavybės teise. Darbe taip pat buvo išsakyta pozicija, kad bendrovės valdymas yra procesas, kuriuo siekiama vadovauti ir valdyti akcinės bendrovės verslą akcininkų naudai kartu išlaikant bendrovės finansinį stabilumą. Tai paskatino išsamiau apžvelgti bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūras valstybėse narėse, kadangi baigiamajame darbe siekta nustatyti, kiek plati gali būti akcininkų galimybė įtakoti bendrovės valdymą, nepaisant to, kad visuotinis akcininkų susirinkimas nėra laikomas bendrovės valdymo organu.

Specialiojoje dalyje buvo nagrinėjamos EB teisės aktų nuostatos, kuriomis remiantis gali būti įgyvendinamos ir apsaugomos bendrovės akcininkų teisės. Teisės aktai nagrinėti laikantis visų pirma hierarchiškumo principo bei chronogiškumo principo (kiek tai buvo įmanoma nepažeidžiant teksto vientisumo). Taip pat, kiek tai leido baigiamojo darbo apimtis, apžvelgtos ateities tendencijas bendrovių valdymo srityje, pagrindinį dėmesį skiriant bendrovės valdymo organų bei jos akcininkų tarpusavio santykiams, akcininkų teisių reglamentavimui ir galimiems šių teisių apsaugos būdams.

Taigi, šiame darbe buvo įvykdyti nustatyti uždaviniai ir pasiektas darbo tikslas, pasitvirtino hipotezė. Baigiamojo darbo autorė teigia, kad šiuo darbu buvo įrodyta, kad EB teise suteikiama bendrovės akcininkų turtinių bei neturtinių teisių apsauga nėra pakankama. Remiantis galiojančiomis teisės normomis akcininkų teisės (ypač smulkųjų) ginamos gana silpnai. Tačiau ši praktika per pastaruosius metus turi tendenciją keistis, suteikiamos vis didesnės garantijos ir galimybės akcininkams įtakoti bendrovės valdymą ir apginti savo teises. Europos Komisijos siekis pereiti į *soft law* sritį ir tokiu būdu praplėsti akcininkų teisių apsaugą yra sveikintinas, tačiau dabartiniame etape yra sunku pateikti šio proceso išsamias prognozes ir vertinimus.

2. Išvados

Remiantis pasiektais rezultatais baigiamojo darbo autorė padarė tokias išvadas:

1. Įmonių teisės teorijoje paprastai yra sutariama, jog visuotinis akcininkų susirinkimas nėra juridinio asmens valdymo organas, taigi, sukūrus ribotos atsakomybės juridinius asmenis, iškilo poreikis apsaugoti akcininkus (bendrovės dalyvius) nuo neteisėtų bendrovės valdymo ir priežiūros organų veiksmų.
2. Bendrovė savo veiklą vykdo naudodama jos akcininkų kapitalą. Akcininkai nustatyta tvarka apmokėję bendrovės akcijas emisijos kaina, įgyja teisės aktuose bei bendrovės įstatuose įtvirtintas teises ir pareigas. Paprastai teisės aktuose įtvirtintas akcininkų teisių sąrašas nėra baigtinis. Tai sudaro galimybę kiek įmanoma efektyviau įgyvendinti ir apginti bendrovės dalyvių teises, neapsiribojant vien griežtais sąrašo rėmais. Pagal savo turinį išskiriamos turtinės ir neturtinės akcininkų teisės.
3. Bendrovės valdymas yra procesas, kuriuo siekiama vadovauti ir valdyti akcinės bendrovės verslą akcininkų naudai kartu išlaikant bendrovės finansinį stabilumą. Akcininkų įtaka bendrovės valdymui pasireiškia per galimybę rinkti ir atstatydinti valdymo organus. ES teritorijoje veikiančios bendrovės pasižymi tam tikrais skirtumais, visgi teorijoje paprastai išskiriamos dvi pagrindinės bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūros: vienos grandies (vienpakopė) bei dviejų grandžių (dvipakopė).
4. Skandinavijos šalių autoriai linkę išskirti dar vieną- Skandinaviškąją tradiciją paremtą bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūrą. Nepasant to, kad ši sistema pasižymi tam tikromis ypatybėmis ir todėl yra apibūdinama kaip „dvigubos valdybos sistema“, visgi manytina, kad įvardinti ją kaip savarankišką bendrovių valdymo ir priežiūros organų struktūrą būtų pernelyg drąsu. Ši sistema galėtų greičiau būti įvardinta kaip mišri.
5. EB Steigimo sutarties nuostatos yra laisvo prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimo Bendrijoje pagrindas. Įmonių steigimosi laisvė ne tik suteikia EB įmonei tam tikras teises, bendrovės akcininkai taip pat įgyja EB Steigimo sutarties ginamą teisę būti akcininkais bet kurioje ES ar EEE valstybėje narėje ir naudotis tomis pačiomis teisėmis, kaip ir vietiniai akcininkai. Literatūroje paprastai yra laikomasi nuomonės, jog pagrindinis bendrovės akcininkas, naudodamasis bendrove per ją vykdo aktyvią ekonominę veiklą. Taigi tiek bendrovei, tiek pagrindiniam jos akcininkui taikomas 43 EB Steigimo sutarties straipsnis. Tuo tarpu mažųjų akcininkų teisių apsauga paprastai yra užtikrinama remiantis 294 straipsniu.

6. Nacionaliniuose bendrovių veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose egzistuojantys skirtumai apsunkina nevaržomą vidaus rinkos funkcionavimą. Norint praktikoje pasiekti kuo vienodesnes teisinės sąlygas, būtina deramą dėmesį skirti bendrovių teisės harmonizavimui. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog bendrovių teisės harmonizavimas nėra pats savaime tikslas, teisės derinimo paskirtis yra ne tik palengvinti naudojimąsi įsisteigimo teise, bet ir apriboti dėl skirtingų valstybių narių teisės normų kylančią riziką akcininkų, kreditorių ir trečiųjų asmenų teisių apsaugai.
7. Europos Bendrijoje harmonizavimas daugiausia buvo įgyvendinamas antrinės teisės aktų-direktyvų pagalba. Tuo tarpu reglamentai priimami tada, kai yra būtina ne vien tik suderinti nacionalinę teisę, bet ir sukurti viršnacionalinius verslo darinius.
8. Įmonių teisės srityje priimtoms direktyvoms greičiau teigiamai įtakoją valstybių narių nacionalinės teisės suartėjimą. Susiklosčiusi praktika patvirtina, kad direktyvų pagalba gali būti derinami (nors neretai tam prireikia labai daug laiko) net ir itin ryškūs valstybių narių teisinių sistemų skirtumai. Visgi Europos Komisija pasisako dėl tolesnio direktyvų nuostatų supaprastinimo ir modernizavimo, kuris stipriai prisidėtų prie verslo efektyvumo ir konkurencingumo skatinimo, nesumažinant akcininkams ir kreditoriams teikiamos apsaugos.
9. Societas Europaea reglamento priėmimu greta harmonizavimo, siekta sukurti viršnacionalinius verslo darinius ir tokiu būdu palengvinti bendrovių veiklos plėtrą kitų valstybių narių teritorijoje. SE reglamentu įgyvendintas taip vadinamas rėminis reguliavimas ir nors reglamente neretai pateikiamos nuorodos į valstybių narių teisę gali sukelti tam tikrą neapibrėžtumą, visgi reikia pripažinti, kad valstybių narių teisė įmonių teisės srityje yra didžiaja dalimi harmonizuota EB lygmeniu, o tai neabejotinai sumažina galimybę, kad akcininkų teisių apsauga bus įgyvendinama nevienoda apimtimi. Taigi SE reglamento priėmimu visų pirma buvo pasiektas kompromisas tarp valstybių narių, kuris išties yra sveikintinas.
10. Pastaraisiais metais Europos Bendrijos teisės lygmeniu įgyvendinama įmonių teisės reforma. Šiuo metu vienas išsamiausių tarptautinio lygmens dokumentų, kuriame apžvelgiami pažangūs įmonių valdymo principai, yra *OECD* parengti įmonių valdymo principai. Be kitų nuostatų, susijusių su įmonių valdymu, principuose įtvirtintas kertinis akcininkų lygybės principas. Aptariamame dokumente įtvirtinta, kad visi akcininkai (įskaitant ir mažuosius akcininkus bei užsieniečius) turi būti traktuojami vienodai, taip pat visi akcininkai turi turėti galimybę gauti tinkamą atlygį tuo atveju, jei jų teisės yra pažeidžiamos.
11. Bendrovių teisės reforma ryškiai atsispindi ir Europos Komisijos veikloje. 2001 m. rugsėjo

mėnesį Europos Komisija sudarė Aukščiausio lygio įmonių teisės ekspertų grupę. Ekspertų grupės pagrindinė užduotis buvo inicijuoti diskusiją dėl būtinybės modernizuoti įmonių teisę Europoje bei pateikti Europos Komisijai konkrečias rekomendacijas dėl įmonių teisės tobulinimo.

12. Dėl nacionalinių teisės sistemų skirtumų iškilo poreikis EB teisės lygmeniu suvienodinti tam tikras privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo teisės (*squeeze-out right*) nuostatas. Apskritai bendrovių kontrolės perėmimas yra skatintinas reiškinys, nes jo įgyvendinimu sumažinamas spaudimas smulkiesiems akcininkams parduoti akcijas nepalankiomis sąlygomis, dar daugiau- tai yra labai svarbus bendrovės valdymo organus drausminantis veiksnys. Tačiau kaskart įgyvendinant *squeeze-out* teisę turi būti laikomasi nuostatų, užtikrinančių smulkiųjų akcininkų teisių apsaugą.
13. HLG galutinėje ataskaitoje dėl įmonių teisės modernizavimo Europoje gairių ekspertų grupė pasisako dėl tam tikrų kertinių įmonių valdymo aspektų: geresnio bendrovės akcininkų ir kreditorių informavimo, akcininkų teisių apsaugos sustiprinimo, sudarant jiems galimybę balsuoti *in absentia*, įmonės valdytojų atsakomybės padidinimo ir kita.
14. Vadovaujantis EK komunikate „Bendrovių teisės modernizavimas ir gero valdymo praktikos stiprinimas Europos Sąjungoje: veiksmų planas“ pateiktomis rekomendacijomis buvo pakeistos tam tikros Pirmosios bei Antrosios Tarybos direktyvų nuostatos, taip pat priimta Dešimtoji Tarybos direktyva, priimta naujoji Audito direktyva, bei pateiktas pasiūlymas dėl direktyvos, skirtos bendrovių, kurių registruotoji buveinė yra valstybėje narėje ir kurių akcijomis leista prekiauti reguliuojamoje rinkoje, akcininkų balsavimo teisių.
15. Taigi, Europos Sąjungos bendrovių teisė Europos Komisijos iniciatyvų dėka yra sėkmingai plėtojama. Įgyvendindama įmonių teisės harmonizavimo programą Europos Komisija galiausiai priėjo prie išvados, kad, šalia įmonių teisės harmonizavimo direktyvų pagalba valstybės narės turėtų priimti rekomendacinio pobūdžio nacionalinius įmonių valdymo kodeksus. Tokiu būdu Europos Komisija įmonių teisės srityje perėjo į taip vadinamą *soft-law* lygmenį. Norėtuši tikėti, jog šis kelias yra pakankamai pažangus, kad jis neabejotinai paskatins verslo plėtrą Bendrijoje ir kad tai nėra vien tik JAV vykusių procesų, kurie sąlygojo naujų nacionalinių teisės aktų priėmimą, išdava.

Baigiamojo darbo autorė, atsižvelgdama į darbo metu pasiektus rezultatus bei suformuluotas išvadas, siūlo:

1. Toliau EB lygmeniu stiprinti akcininkų (ypač smulkiųjų) teisių apsaugą.
2. Nors bendrovių valdymo kodeksų nuostatos paprastai taikomos toms bendrovėms, kurių

vertybiniai popieriai yra įtraukti į vertybinių popierių biržos prekybos sąrašus, šių kodeksų rekomendacijų turėtų būti skatinamos laikytis ir kitos bendrovės, tokiu būdu didinant akcininkų interesų apsaugą, tinkamą funkcijų paskirstymą tarp bendrovės organų, informacijos apie bendrovę atskleidimą.

Baigiamojo darbo autorė, nepaisant šiame darbe atliktos didelės apimties EB teisės aktų analizės, nepajėgė išsamiai ištirti tam tikrų atskirų, su darbo tema susijusių, klausimų. Atkreiptinas dėmesys, kad šis darbas neapima specialaus taikytinos teisės reglamentavimo analizės Europos Bendrijos bankininkystės ir kitų kreditinių institucijų, draudimo, ir kitose specifinėse srityse. Taip pat liko nepalietas nacionalinis aspektas, t.y. nebuvo nagrinėtas Lietuvos Respublikos įmonių derinimo su EB įmonių teise klausimas, įmonių valdymo tobulinimo perspektyvos, įmonių teisės reformos įtaka akcininkų teisių apsaugai nacionaliniu lygmeniu bei kiti su tuo susiję aspektai. Deja dėl darbo objekto apimties nebuvo galimybių to padaryti, tačiau tikimasi, kad akcininkų teisių apsaugos moksliniai tyrimai Lietuvoje bus atliekami ir ateityje.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Literatūra lietuvių kalba

- 1) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas //Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914
- 2) Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. –Vinius: Eugrimas, 1999.
- 3) Edwards V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. -Vilnius: Eugrimas, 2002.
- 4) Greičius R. Įmonių valdymas Europos Bendrovių teisės reformos kontekste. //Teisės problemos. 2003, Nr.4.
- 5) Junevičius A., Schafer H. M. Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė.- Kaunas: Aušra, 2005.
- 6) Kiršienė J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai //Jurisprudencija. 2002, t. 31(23).
- 7) Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. Civilinė teisė (bendroji dalis). – Vinius: LTU, 2004.
- 8) Misius R. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas. //Juristas. 2004, Nr. 7-8.
- 9) Misius R. Oficialaus pasiūlymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse 1. //Juristas. 2005, Nr. 7- 8.
- 10) Misius R. Oficialaus pasiūlymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse 2. //Juristas. 2005, Nr. 9.
- 11) Mizaras V., Bublienė D., Greičienė J., Greičius R. ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. –Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- 12) Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. -Vilnius: LTU, 2003.
- 13) Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
- 14) Vėgėlė I. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. –Vilnius: Eugrimas, 2002.
- 15) Vėgėlė I. Lietuvos Respublikos įmonių teisės derinimas su Europos Bendrijos įmonių teise. //Jurisprudencija. 2003, T. 44.
- 16) Vitkus G. Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas. -Vilnius: Eugrimas, 2002.

Literatūra anglų kalba

- 1) Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community // Official Journal C: 2002 12 24 Nr. 325-33
- 2) First Council Directive of 9 March 1968 on co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of

companies within the meaning of the second paragraph of article 58 of the treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the community //Official Journal L: 1968 03 14 Nr.65-8.

- 3) Second Council Directive of 13 December 1976 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of companies within the meaning of the second paragraph of article 58 of the treaty, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital, with a view to making such safeguards equivalent //Official Journal L: 1977 01 30 Nr. 26-1.
- 4) Third Council Directive of 9 October 1978 based on article 54 (3) (g) of the treaty concerning mergers of public limited liability companies //Official Journal L: 1978 10 20 Nr. 295-36.
- 5) Fourth Council Directive of 25 July 1978 based on article 54 (3) (g) of the treaty on the annual accounts of certain types of companies //Official Journal L: 1978 08 14 Nr. 222-11.
- 6) Sixth Council Directive of 17 December 1982 based on article 54 (3) (g) of the treaty, concerning the division of public limited liability companies //Official Journal L: 1982 12 31 Nr. 378-47.
- 7) Seventh Council Directive of 13 June 1983 based on the article 54 (3) (g) of the treaty on consolidated accounts //Official Journal L: 1983 07 18 Nr.193-1.
- 8) Eleventh Council Directive of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a member state by certain types of company governed by the law of another state (89/666/EEC) //Official Journal L: 1989 12 30 Nr. 395-36.
- 9) Twelfth Council company law directive of 21 December 1989 on single-member private limited-liability companies (89/667/EEC) //Official Journal L: 1989 12 30 Nr. 395-40.
- 10) Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) //Official Journal L: 2001 11 10 Nr. 294-1.
- 11) Directive 2003/58/EC of the European Parliament and of the Council of 15 July 2003 amending Council Directive 68/151/EEC, as regards disclosure requirements in respect of certain types of companies //Official Journal L: 2003 09 04 Nr. 221-13.
- 12) Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2004 04 30 Nr. 142.

- 13) Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies //Official Journal L: 2005 11 25 Nr. 310.
- 14) Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2006 06 09 Nr.157-87.
- 15) Report of the High Level Group of Company Law Experts on Issues Related to Takeover Bids. Brussels, 10 January, 2002.
- 16) Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe. Brussels, 4 November 2002.
- 17) Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union- A Plan to Move Forward. Brussels, 21 May 2003.
- 18) Directive 2006/68/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 amending Council Directive 77/91/EEC as regards the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital (Text with EEA relevance) //Official Journal L: 2006 09 25 Nr. 32- 36.
- 19) Hansen J. L. Nordic Company Law- the Regulation of Public companies in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. –Copenhagen: DJOF Publishing, 2003.
- 20) Hansen J. L. Catching Up With the Crowd- But Going Where? The New Codes on Corporate Governance in the Nordic Countries //International Journal of Disclosure and Governance, Volume 3. 2006, No 1 (oficialiai dar nepublikuotas straipsnis).
- 21) Werlauff E. EU- Company Law.- Copenhagen: DJOF Publishing, 2003.

Darbe nagrinėtų Europos Teisingumo Teismo bylų sąrašas (chronologine tvarka):

- 1) Byla 2/74 *Reyners v Belgium*, 1974, ECR 631.
- 2) Byla C-246/89 *Commission v United Kingdom*, 1989, ECR I-4585.
- 3) Byla C-106/89 *Marleasing v La Comercial Internacional de Alimentacion*, 1989, ECR I-04135.
- 4) Byla C-381/89 *Syndesmos*, 1989, ECR I-2111.
- 5) Sujungtos bylos C- 19/90 and C- 20/90 *Karella and others* bei *Karellas*, 1990, ECR I-02691.
- 6) Byla C- 134/91 *Kerafina- Keramische*, 1991, ECR I-5699.

- 7) Byla C- 42/95 *Nold/Siemens*, 1995, ECR I-6017.
- 8) Byla C- 367/96 *Kefalas*, 1996, ECR I-2843.
- 9) Byla C- 104/96 *Rabobank v Minderhoud*, 1996, ECR I-7211.
- 10) Byla C- 373/97 *Diamantis*, 1997, ECR I-1705.
- 11) Byla C-251/98 *C. Baars v Inspecteur der Belastingdienst Particulieren/Ondernemingen Gorinchem*, 1998, ECR I-2787.

Internetiniai šaltiniai

- 1) <http://www.oecd.org/>
- 2) <http://www.vpk.lt>
- 3) <http://eur-lex.europa.eu/>

SANTRAUKA

Sukūrus ribotos atsakomybės juridinius asmenis, iškilo poreikis apsaugoti tiek turtines, tiek neturtines akcininkų teises nuo neteisėtų bendrovės valdymo ir priežiūros organų veiksmų. Akivaizdu, kad nacionaliniuose bendrovių veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose egzistuojantys skirtumai neabejotinai apsunkina nevaržomą vidaus rinkos funkcionavimą ir *inter alia* akcininkų teisių apsaugą. Siekiant to išvengti, būtina deramą dėmesį skirti bendrovių teisės harmonizavimui EB lygmeniu. Teisės derinimo paskirtis yra ne tik palengvinti naudojamą įsisteigimo teisę, įtvirtinta EB Steigimo sutartyje, bet ir apriboti dėl skirtingų valstybių narių teisės normų kylančią riziką akcininkų, kreditorių ir trečiųjų asmenų teisių apsaugai. Europos Bendrijoje įmonių teisės harmonizavimo programa daugiausia buvo įgyvendinama antrinės teisės aktų-direktyvų pagalba. Tuo tarpu reglamentai paprastai priimami tada, kai yra būtina ne vien tik suderinti nacionalinę teisę, bet ir sukurti viršnacionalinius verslo darinius. Darbe nagrinėjamos įmonių teisės direktyvų bei Societas Europaea reglamento nuostatos, susijusios su akcininkų teisių apsauga. Deramas dėmesys skiriamas ir faktui, kad pastaraisiais metais Europos Komisijos iniciatyvų bei išleistų rekomendacinio pobūdžio teisės aktų dėka EB vyksta įmonių teisės reforma. EK pasisako dėl tolesnio direktyvų nuostatų supaprastinimo ir modernizavimo, kuris stipriai prisidėtų prie verslo efektyvumo ir konkurencingumo skatinimo, nesumažinant akcininkams ir kreditoriams teikiamos apsaugos. Taipogi EK priėjo prie išvados, kad, šalia įmonių teisės harmonizavimo direktyvų pagalba valstybės narės turėtų priimti rekomendacinio pobūdžio nacionalinius įmonių valdymo kodeksus. Tokiu būdu EK įmonių teisės srityje perėjo į taip vadinamą *soft-law* lygmenį. Norėtusi tikėti, jog šis kelias nėra vien tik JAV vykusių procesų išdava ir kad jis neabejotinai paskatins verslo plėtrą Bendrijoje, o bendrovės akcininkams tokiu būdu bus suteikiamos vis didesnės teisių apsaugos garantijos ir galimybės įtakoti bendrovės valdymą.

SUMMARY

As countries caught on to the benefits of limited liability corporate structures, it became necessary to protect pecuniary and non-pecuniary rights of shareholders' from the unlawful and harmful actions of the company's management and supervisory organs. Differences in national legislations regulating work of companies undoubtedly restrict both the natural tendencies balancing the internal market as well as the protection of the shareholders' rights. To avoid this discord it is necessary to pay close attention to the company law harmonisation at the EC level. The purpose of law harmonisation is not only to make it easier to exercise the right of establishment found in the EC Treaty, but also to diminish the risk for violation of shareholders', creditors' and third parties' rights caused by different company law regimes in each of the member states. The company law harmonisation programme in the EC was mostly carried out by passing secondary legislation- the directives. Regulations were passed when there was a need not only to harmonise national legislation, but also to establish transnational business entities. This paper analyses the provisions of company law directives and Societas Europaea regulation related to the protection of shareholders' rights. This paper also highlights the fact that during recent years, the reform of EC company law preceded non-binding legislation passed by the European Commission. The European Commission supports simplification and modernisation of provisions in directives, striving towards increased business efficiency and competitiveness without simultaneously jeopardizing the protection of shareholders' and creditors' rights. The European Commission also decided that in addition to streamlined harmonizing directives, member states should also pass soft-law (non-binding) corporate governance codices. The Internal Market should not view this merely as a mimicing of the developments US company law, but rather as a paradigm shift that will undoubtedly increase business development in the EC and provide better treatment of shareholders rights and to encourage positive changes in corporate governance systems.